# 12.2 Застосування заходів забезпечення кримінального провадження

## Поняття, система та загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: мета, підстави, принцип пропорційності, компетенція слідчого судді та суду

### Поняття та мета заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені КПК України **процесуальні заходи примусового або обмежувального характеру**, які застосовуються для забезпечення належного перебігу кримінального провадження та виконання його процесуальних завдань.

Відповідно до **ч. 1 ст. 131 КПК України**, вони застосовуються **з метою досягнення дієвості кримінального провадження**.

Їх застосування може бути пов'язане з тимчасовим обмеженням:

- особистої свободи;
- права власності;
- права користування певним спеціальним правом;
- права обіймати посаду;
- інших прав та законних інтересів особи.

Тому такі заходи можуть застосовуватися **лише на підставах і в порядку, встановлених КПК України**.

### Система заходів забезпечення кримінального провадження

Відповідно до **ч. 2 ст. 131 КПК України**, до заходів забезпечення кримінального провадження належать:

- виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;
- накладення грошового стягнення;
- тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- відсторонення від посади;
- тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- тимчасовий доступ до речей і документів;
- тимчасове вилучення майна;
- арешт майна;
- затримання особи;
- запобіжні заходи.

Таким чином, **запобіжні заходи є лише одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження**, а не тотожним їм поняттям.

**Загальне правило щодо судового контролю**

За загальним правилом **заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду**.

Винятки можливі лише у випадках, прямо передбачених КПК України.

Отже:

- під час **досудового розслідування** питання про застосування заходу, який потребує судового дозволу, вирішує переважно **слідчий суддя**;
- під час **судового провадження** відповідне питання вирішує **суд**, який розглядає кримінальне провадження.

Водночас окремі заходи можуть застосовуватися без попередньої ухвали суду, якщо це прямо дозволено Кодексом, наприклад у передбачених законом випадках затримання особи.

**Територіальна компетенція слідчого судді**

Клопотання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження, якщо його застосування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, подається:

- до **місцевого суду**, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування;
- у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до **Вищого антикорупційного суду**.

Отже, загальним критерієм визначення компетентного слідчого судді є **місцезнаходження органу досудового розслідування**, якщо КПК не встановлює спеціального правила.

**Загальні підстави застосування заходу**

За **ч. 3 ст. 132 КПК України** застосування заходу забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, дізнавач або прокурор не доведе одночасно три обставини:

1. існує **обґрунтована підозра** щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, який може бути підставою для застосування відповідного заходу;
2. **потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання** у права і свободи особи, про який ідеться у клопотанні;
3. може бути **виконане завдання**, для досягнення якого заявник звертається із клопотанням.

Ці умови мають оцінюватися **у сукупності**.

**Принцип пропорційності**

Однією з ключових вимог ст. 132 КПК є **пропорційність втручання у права особи поставленій процесуальній меті**.

Це означає, що слідчий суддя або суд повинен встановити:

- чи існує законна процесуальна мета;
- чи є обраний захід придатним для її досягнення;

- чи є втручання дійсно необхідним;
- чи не можна досягти тієї самої мети менш обтяжливим способом;
- чи відповідає ступінь обмеження прав реальним потребам кримінального провадження.

КПК прямо зобов'язує слідчого суддю або суд при оцінці потреб досудового розслідування враховувати **можливість без застосування відповідного заходу отримати речі та документи**, які можуть бути використані під час судового розгляду.

Отже, застосування заходу забезпечення не повинно бути автоматичним: **необхідність конкретного обмеження має бути доведена**.

**Обов'язок доказування**

Під час розгляду питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження **сторони повинні подати слідчому судді або суду докази тих обставин, на які вони посилаються**.

Тому саме по собі посилання у клопотанні на необхідність проведення певної процесуальної дії недостатнє – відповідні фактичні обставини повинні бути підтверджені матеріалами провадження.

До клопотання слідчого, дізнавача або прокурора про **застосування, зміну чи скасування** заходу забезпечення додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо відповідного кримінального провадження.

**Строк дії та припинення заходу**

Заходи забезпечення кримінального провадження не можуть діяти безстроково.

Відповідно до **ч. 4 ст. 132 КПК України**, ухвала про їх застосування припиняє свою дію, зокрема:

- після закінчення встановленого в ній строку;
- у разі скасування запобіжного заходу;
- після ухвалення виправдувального вироку;
- у разі закриття кримінального провадження у передбаченому КПК порядку.

КПК також передбачає спеціальні наслідки втрати чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння: окремі заходи забезпечення припиняють дію або більше не можуть застосовуватися. Винятком є, зокрема, арешт майна, якщо він необхідний для **збереження речових доказів**.

**Співвідношення повноважень слідчого судді та суду**

**Слідчий суддя** здійснює судовий контроль переважно на стадії досудового розслідування та перевіряє:

- наявність правової і фактичної підстави для заходу;
- достатність доказів;
- необхідність втручання;
- його пропорційність;
- дотримання встановленої законом процедури.

**Суд** під час судового провадження застосовує, змінює або скасовує відповідні заходи в межах своїх процесуальних повноважень.

Наявність клопотання сторони сама по собі не зобов'язує слідчого суддю або суд його задовольнити: заявник повинен **довести передбачені законом підстави застосування конкретного заходу**.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід розрізняти:

- **мета всіх заходів забезпечення** – досягнення дієвості кримінального провадження;
- **запобіжні заходи** – лише один із видів заходів забезпечення;
- загальне правило – застосування **за ухвалою слідчого судді або суду**, але КПК може встановлювати винятки;
- для застосування заходу недостатньо лише наявності кримінального провадження – необхідно довести умови, передбачені **ч. 3 ст. 132 КПК**;
- обґрунтована підозра є лише **однією з трьох загальних умов**;
- втручання у права повинно бути **необхідним і пропорційним**;
- слідчий суддя повинен враховувати можливість досягнення мети **без відповідного обмеження прав**;
- сторони зобов'язані доказувати обставини, на які вони посилаються;
- заходи забезпечення не діють безстроково.

**Короткий підсумок**

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються для **досягнення його дієвості** та включають систему заходів від виклику і грошового стягнення до арешту майна, затримання і запобіжних заходів.

За загальним правилом вони застосовуються **за ухвалою слідчого судді або суду**. Для їх застосування необхідно довести: **обґрунтовану підозру**, виправданість відповідного ступеня **втручання у права особи** та реальну можливість **досягнення поставленої процесуальної мети**. Втручання має відповідати принципу пропорційності.

**Формула для запам'ятовування**

**Мета:**
**дієвість кримінального провадження.**

**Три умови ст. 132 КПК: обґрунтована підозра → виправданість втручання → досяжність мети.**

**Загальне правило: захід забезпечення → ухвала слідчого судді / суду → пропорційність обмеження прав.**

# Виклик слідчим, прокурором і судовий виклик: порядок здійснення, строки отримання повістки, зміст повістки, належне підтвердження отримання, наслідки неприбуття

### Поняття та підстави виклику

Виклик у кримінальному провадженні – це захід забезпечення кримінального провадження, за допомогою якого особа зобов'язується **прибути у визначений час і місце для участі у процесуальній дії або судовому провадженні**.

Під час досудового розслідування **слідчий або прокурор** має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження:

- для допиту;
- для участі в іншій процесуальній дії,

якщо є достатні підстави вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою (**ст. 133 КПК України**).

**Судовий виклик** здійснюють слідчий суддя під час досудового розслідування та суд під час судового провадження за наявності достатніх підстав вважати, що особа може дати показання, які мають значення для провадження, або її участь є обов'язковою (**ст. 134 КПК України**).

### Способи здійснення виклику

Відповідно до **ст. 135 КПК України**, особа може бути викликана шляхом:

- вручення повістки про виклик;
- надсилання її поштою;
- надсилання електронною поштою;
- факсимільним зв'язком;
- виклику по телефону;
- телеграмою.

Якщо особа подала письмову заяву про здійснення викликів у конкретному кримінальному провадженні через **Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему (ЄСІТС) або її окрему підсистему (модуль)**, за наявності технічної можливості виклик може здійснюватися шляхом надсилання відповідних текстових повідомлень.

Отже, **письмова паперова повістка не є єдиною допустимою формою виклику**.

### Особливості вручення повістки

Якщо особа тимчасово відсутня за місцем проживання, повістка для передачі їй може бути вручена під розписку:

- дорослому члену її сім'ї;
- іншій особі, яка з нею проживає;
- житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання;
- адміністрації за місцем роботи.

Особу, яка перебуває під вартою, викликають **через адміністрацію місця ув'язнення**.

Повістка неповнолітній особі, як правило, вручається її:

- батьку;
- матері;
- усиновлювачу;
- законному представнику.

Для окремих категорій осіб КПК встановлює спеціальний порядок вручення, зокрема щодо осіб, які перебувають за кордоном або щодо яких застосовуються спеціальні правила міжнародного співробітництва.

**Виклик особи, яка перебуває на тимчасово окупованій території або території держави-агресора**

Якщо є достатні підстави вважати, що особа виїхала та/або перебуває:

- на тимчасово окупованій території України;
- на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором,

і вручити їй повістку звичайними способами обґрунтовано неможливо, повістка публікується:

- у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження;
- на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

З моменту такого опублікування особа вважається **належним чином повідомленою про виклик**.

Якщо вона має захисника, копія повістки також надсилається захиснику.

**Строк отримання повістки**

За загальним правилом особа повинна отримати повістку або бути повідомлена про виклик іншим способом **не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути**.

Якщо встановлені КПК строки проведення процесуальної дії не дозволяють дотриматися триденного строку, виклик здійснюється **якнайшвидше**, але особі має бути надано необхідний час:

- для підготовки;
- для прибуття за викликом.

Отже, правило **«не пізніше ніж за три дні»** є загальним, але не абсолютним.

**Зміст повістки про виклик**

Відповідно до **ст. 137 КПК України**, у повістці зазначаються:

- прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді або судді, який здійснює виклик;
- найменування й адреса суду або іншої установи та засоби зв'язку;
- ім'я або найменування особи, яка викликається, та її адреса;
- найменування або номер кримінального провадження;
- **процесуальний статус особи**;
- час, день, місяць, рік і місце прибуття;

- процесуальна дія, для участі в якій викликається особа;
- наслідки неприбуття, у тому числі можливість приводу та, у відповідних випадках, спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження;
- поважні причини неприбуття;
- нагадування про обов'язок завчасно повідомити про неможливість з'явитися;
- підпис особи, яка здійснила виклик.

**Належне підтвердження отримання повістки**

За **ст. 136 КПК України** належним підтвердженням отримання повістки або ознайомлення з її змістом є:

- розпис особи про отримання повістки, у тому числі на поштовому повідомленні;
- **відеозапис вручення** повістки;
- будь-які інші дані, які підтверджують вручення повістки або ознайомлення особи з її змістом.

Якщо особа попередньо повідомила органу кримінального провадження адресу своєї електронної пошти, надіслана на неї повістка вважається отриманою за умови **підтвердження її отримання особою відповідним електронним листом**.

Якщо особа погодилася отримувати судові виклики через ЄСІТС, днем вручення судової повістки є день отримання судом повідомлення про її доставлення на **офіційну електронну адресу особи**.

Отже, сам факт відправлення електронного листа на звичайну електронну адресу **не завжди дорівнює належному підтвердженню отримання**.

**Поважні причини неприбуття**

За **ст. 138 КПК України** поважними причинами неприбуття є:

- затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- обмеження свободи пересування внаслідок закону або судового рішення;
- обставини непереборної сили, зокрема епідемії, військові події, стихійні лиха;
- тривала відсутність за місцем проживання через відрядження, подорож тощо;
- тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я, якщо особа не може його залишити;
- смерть близького родича, члена сім'ї чи іншої близької особи або серйозна загроза їхньому життю;
- **несвоєчасне отримання повістки**;
- інші обставини, які об'єктивно унеможливлюють прибуття.

Перелік фактично є **відкритим**, оскільки закон допускає визнання поважними й інших об'єктивних обставин.

**Наслідки неприбуття**

Якщо належно викликані:

- підозрюваний;
- обвинувачений;

- свідок;
- потерпілий;
- цивільний відповідач;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження,

**не прибули без поважної причини або не повідомили про причини неприбуття**, до них може бути застосовано **грошове стягнення** у порядку ст. 139 КПК України.

Крім того, у випадках, передбачених КПК:

- може бути застосований **привід**;
- за злісне ухилення від явки свідок або потерпілий несе встановлену законом відповідальність;
- повторне ухилення від явки окремих підозрюваних чи обвинувачених може створювати підстави для **спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження**.

Водночас негативні наслідки неприбуття можливі лише тоді, коли встановлено, що особа була **належним чином викликана** і не мала поважної причини для неявки.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- виклик може здійснюватися **не лише письмовою повісткою**, а й іншими способами, передбаченими ст. 135 КПК;
- загальний строк повідомлення – **не пізніше ніж за три дні**;
- якщо процесуальні строки цього не дозволяють, виклик можливий раніше, але особі має бути надано **необхідний час для підготовки та прибуття**;
- тимчасово відсутній адресат не обов'язково повинен отримати повістку особисто – закон допускає її передачу визначеним особам;
- відеозапис вручення є належним підтвердженням;
- електронний лист на звичайну електронну адресу за загальним правилом потребує **підтвердження його отримання особою**;
- несвоєчасне отримання повістки прямо назване **поважною причиною неприбуття**;
- сам факт неприбуття ще не є підставою для санкцій: необхідні **належний виклик + відсутність поважної причини або неповідомлення про неї**;
- запобіжні наслідки неприбуття та **привід** не застосовуються автоматично до кожного учасника провадження.

**Короткий підсумок**

Виклик забезпечує прибуття особи для участі у процесуальній дії або судовому провадженні. Він може здійснюватися шляхом вручення повістки, поштою, електронними засобами, телефоном та іншими способами, передбаченими **ст. 135 КПК України**.

За загальним правилом особа повинна бути повідомлена **не пізніше ніж за три дні до явки**. Для застосування наслідків неявки необхідно встановити **належне повідомлення особи та відсутність поважних причин неприбуття**. Основними наслідками можуть

бути грошове стягнення, привід, а у спеціально передбачених випадках – інші процесуальні наслідки.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**Виклик: повідомлення → не пізніше 3 днів → час і місце + процесуальний статус + мета виклику + наслідки неявки.**

**Належне повідомлення: розписка / відеозапис / інші достовірні дані / передбачений законом електронний спосіб.**

**Наслідки неявки: належний виклик + немає поважної причини → грошове стягнення / у передбачених випадках привід та інші наслідки.**

# Привід: підстави, особи, до яких він може і не може застосовуватися; порядок виконання ухвали

### Поняття приводу

Відповідно до **ч. 1 ст. 140 КПК України**, привід полягає у **примусовому супроводженні особи**, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, **до місця її виклику у зазначений в ухвалі час**.

Привід є заходом забезпечення кримінального провадження, який застосовується для забезпечення фактичної явки особи, якщо вона **не виконує обов'язок прибути за належним викликом**.

### Хто приймає рішення про привід

Рішення про здійснення приводу завжди приймається у формі **ухвали**.

Під час **досудового розслідування** рішення приймає слідчий суддя:

- за клопотанням слідчого;
- за клопотанням прокурора;
- з власної ініціативи.

Під час **судового провадження** рішення приймає суд:

- за клопотанням сторони кримінального провадження;
- за клопотанням потерпілого;
- за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- з власної ініціативи.

Отже, **слідчий або прокурор самостійно постановити рішення про привід не може**.

### Особи, до яких може застосовуватися привід

Відповідно до **ч. 3 ст. 140 КПК України**, привід може бути застосований до:

- **підозрюваного**;
- **обвинуваченого**;

- **свідка**.

Таким чином, перелік осіб, до яких може бути застосований привід, є **спеціально визначеним законом**.

Наприклад, сам по собі статус потерпілого не дає підстав застосовувати до нього привід за ст. 140 КПК.

**Особи, до яких не може застосовуватися привід**

Привід **свідка** не може бути застосований до:

- неповнолітньої особи;
- вагітної жінки;
- особи з інвалідністю **I або II групи**;
- особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років;
- особи, яка одноосібно виховує дитину з інвалідністю;
- осіб, які відповідно до КПК **не можуть бути допитані як свідки**.

Важливо: ці заборони сформульовані законом саме щодо **свідка**. Тому при тестових завданнях необхідно враховувати не лише характеристику особи, а й її **процесуальний статус**.

**Особливість щодо співробітника розвідувального органу**

Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним службових обов'язків здійснюється **лише у присутності офіційних представників відповідного розвідувального органу**.

**Підстави для здійснення приводу**

Привід є наслідком невиконання особою обов'язку з'явитися за викликом.

Для його застосування повинно бути підтверджено, зокрема:

- що особу було **викликано у встановленому КПК порядку**;
- що вона отримала повістку або іншим способом була ознайомлена з її змістом;
- що особа **не прибула за викликом**;
- що відсутні поважні причини неприбуття або особа не повідомила про такі причини.

Отже, **неналежний виклик не може створювати належної підстави для приводу**.

**Клопотання про здійснення приводу**

Під час досудового розслідування клопотання про привід повинно містити, зокрема:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- процесуальний статус особи;
- її ПІБ та місце проживання;
- процесуальну дію, для участі в якій вона повинна прибути;
- норму КПК, яка встановлює обов'язок з'явитися;
- обставини невиконання цього обов'язку;

- відомості про здійснення належного виклику та отримання повістки або ознайомлення з її змістом;
- дані слідчого або прокурора;
- дату і місце складення клопотання.

До клопотання додаються матеріали, якими обґрунтовуються його доводи (**ст. 141 КПК України**).

**Розгляд клопотання**

Клопотання слідчого або прокурора про здійснення приводу під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею **у день його надходження до суду**.

Слідчий суддя перевіряє насамперед:

- чи була особа належно викликана;
- чи існував обов'язок з'явитися;
- чи відсутня поважна причина неприбуття;
- чи належить особа до суб'єктів, щодо яких закон допускає застосування приводу.

Копія ухвали про привід негайно надсилається органу, на який покладено її виконання (**ст. 142 КПК України**).

**Органи, які виконують ухвалу**

Відповідно до **ст. 143 КПК України**, виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам:

- Національної поліції;
- органів безпеки;
- Бюро економічної безпеки України;
- Національного антикорупційного бюро України;
- Державного бюро розслідувань.

Конкретний орган визначається в ухвалі.

**Порядок виконання ухвали**

Особа, яка виконує ухвалу про привід, повинна:

- оголосити особі ухвалу;
- забезпечити її **примусове супроводження до місця виклику у визначений час**.

Ст. 143 КПК не встановлює обов'язку вручити їй копію. Завірена копія ухвали негайно надсилається **органу, на який покладено її виконання**. Крім того, перед застосуванням фізичного впливу особу необхідно **попередити про намір його застосування**.

Особа зобов'язана виконати законні вимоги щодо приводу.

Якщо особа чинить опір виконанню ухвали, до неї можуть бути застосовані передбачені законом **заходи фізичного впливу**, необхідні для виконання приводу.

При цьому застосування примусу повинно відповідати вимогам:

- необхідності;
- мінімальності;
- пропорційності.

Примусовий вплив не може перетворюватися на покарання за неявку.

**Неможливість виконання приводу**

Якщо виконати ухвалу про привід неможливо, особа, на яку покладено її виконання, повертає ухвалу до суду з письмовими поясненнями причин її невиконання.

Наприклад, це може мати місце, якщо:

- місцезнаходження особи не встановлено;
- особа фактично відсутня за відомим місцем проживання;
- виявлено обставини, які об'єктивно унеможливлюють виконання приводу.

**Привід і затримання – не тотожні заходи**

Привід необхідно відмежовувати від затримання.

**Привід** має вузьку мету – **примусово доставити особу до місця виклику у визначений час**.

**Затримання** пов'язане з тимчасовим позбавленням свободи особи та застосовується за іншими підставами й у спеціальному процесуальному порядку.

Отже, ухвала про привід **не є ухвалою про затримання** і сама по собі не створює правових підстав для тривалого утримання особи.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- привід – це **не затримання**, а примусове супроводження до місця виклику;
- рішення про привід приймається **лише у формі ухвали слідчого судді або суду**;
- привід допускається лише щодо **підозрюваного, обвинуваченого або свідка**;
- потерпілий сам по собі не належить до осіб, прямо зазначених у ст. 140 КПК;
- обмеження щодо неповнолітніх, вагітних, осіб з інвалідністю I–II груп тощо сформульовані щодо **свідків**;
- передумовою приводу є **належний виклик**;
- наявність поважної причини неприбуття виключає застосування приводу;
- слідчий або прокурор не здійснює привід власною постановою – необхідна **ухвала слідчого судді**;
- під час досудового розслідування клопотання про привід розглядається **у день його надходження**;
- примус при виконанні ухвали допускається лише у межах, необхідних для фактичного здійснення приводу.

**Короткий підсумок**

Привід – це **примусове супроводження особи до місця її виклику у визначений час**. Він застосовується на підставі ухвали слідчого судді або суду щодо **підозрюваного, обвинуваченого чи свідка**, якщо особа не виконала обов'язок з'явитися за належним викликом без поважної причини.

До окремих категорій свідків привід застосовувати заборонено. Виконання ухвали доручається визначеним законом правоохоронним органам, які забезпечують примусове доставлення особи, але **не набувають через це права затримувати її понад межі, необхідні для виконання приводу**.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**Привід = належний виклик → неявка без поважної причини → ухвала → примусове супроводження.**

**Кому: підозрюваний + обвинувачений + свідок.**

**Не можна щодо свідка: неповнолітній + вагітна + інвалідність I–II групи + одноосібне виховання малолітньої дитини / дитини з інвалідністю + особа, яку не можна допитувати як свідка.**

# Накладення грошового стягнення: підстави, розмір, порядок накладення та скасування

**Поняття та підстави грошового стягнення**

Грошове стягнення – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується до учасника кримінального провадження **за невиконання покладеного на нього процесуального обов'язку**.

Відповідно до **ч. 1 ст. 144 КПК України**, грошове стягнення може бути накладене:

- лише на **учасника кримінального провадження**;
- лише у випадках, прямо передбачених КПК;
- у розмірі, встановленому КПК;
- за **невиконання процесуального обов'язку**.

Отже, грошове стягнення не є кримінальним покаранням чи адміністративним стягненням, а має **кримінальний процесуальний характер**.

**Хто накладає грошове стягнення**

Грошове стягнення накладається виключно **ухвалою слідчого судді або суду**.

Під час **досудового розслідування** його накладає слідчий суддя:

- за клопотанням слідчого;
- за клопотанням прокурора;
- **з власної ініціативи**.

Під час **судового провадження** грошове стягнення накладає суд:

- за клопотанням прокурора;
- **з власної ініціативи**.

Отже, слідчий або прокурор **не можуть самостійно постановою накласти грошове стягнення**.

### Грошове стягнення за неприбуття за викликом

Найтиповішою підставою є невиконання обов'язку з'явитися за належним викликом.

Відповідно до **ч. 1 ст. 139 КПК України**, грошове стягнення накладається, якщо належним чином викликані:

- підозрюваний;
- обвинувачений;
- свідок;
- потерпілий;
- цивільний відповідач;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження,

**не з'явилися без поважних причин або не повідомили про причини неприбуття**.

Для застосування стягнення необхідні одночасно:

**належний виклик → неприбуття → відсутність поважної причини або неповідомлення про неї.**

Якщо особа мала поважну причину неприбуття, передбачену ст. 138 КПК або іншу об'єктивну обставину, що унеможливила явку, грошове стягнення застосовуватися не повинно.

### Розмір грошового стягнення за неприбуття

За **ст. 139 КПК України** розмір залежить від того, за чиїм викликом особа не прибула:

- за неприбуття на виклик **слідчого або прокурора** – від **0,25 до 0,5 прожиткового мінімуму для працездатних осіб**;
- за неприбуття на виклик **слідчого судді або суду** – від **0,5 до 2 прожиткових мінімумів для працездатних осіб**.

Для ЄДКІ доцільно запам'ятовувати саме **коефіцієнти**, а не гривневі суми, оскільки розмір прожиткового мінімуму може змінюватися.

### Інші випадки накладення грошового стягнення

Стаття 144 КПК має загальний характер: стягнення може застосовуватися **не лише за неявку**, а й в інших випадках невиконання процесуальних обов'язків, коли це прямо передбачено відповідною нормою КПК.

Наприклад, Кодекс передбачає можливість грошового стягнення у зв'язку з невиконанням окремих процесуальних обов'язків, покладених на учасників провадження.

Тому формула **«грошове стягнення = санкція лише за неявку» є неправильною**.

### Клопотання про накладення грошового стягнення

Відповідно до **ст. 145 КПК України**, у клопотанні під час досудового розслідування зазначаються:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- процесуальний статус особи, щодо якої порушується питання;
- її ПІБ та місце проживання;
- **процесуальний обов'язок**, покладений на особу Кодексом або ухвалою слідчого судді;
- обставини невиконання цього обов'язку;
- відомості, які підтверджують його невиконання;
- дані слідчого або прокурора;
- дата та місце складення клопотання.

До клопотання додаються **копії матеріалів, якими обґрунтовуються його доводи**.

**Порядок розгляду під час досудового розслідування**

Клопотання слідчого або прокурора розглядається слідчим суддею **не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду**.

Про час і місце розгляду повідомляються:

- службова особа, яка внесла клопотання;
- особа, щодо якої може бути накладено стягнення.

Їх **неприбуття не перешкоджає розгляду питання**.

Слідчий суддя накладає стягнення, якщо встановить, що особа **без поважних причин не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок**.

**Порядок розгляду під час судового провадження**

Під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення розглядається судом **негайно після його ініціювання**.

Таким чином:

- досудове розслідування – **до 3 днів**;
- судове провадження – **негайно**.

**Повідомлення про накладення стягнення**

Копія ухвали про накладення грошового стягнення повинна бути надіслана особі, на яку його накладено, **не пізніше наступного робочого дня після постановлення ухвали**.

Це має особливе значення, якщо питання було розглянуто за відсутності особи.

**Скасування грошового стягнення**

Спеціальний порядок скасування передбачений **ст. 147 КПК України**.

Право звернутися із клопотанням про скасування ухвали має **особа, на яку накладено грошове стягнення, якщо вона не була присутня під час розгляду питання про його накладення**.

Отже, цей спеціальний механізм насамперед спрямований на ситуацію, коли рішення було прийнято **за відсутності особи**, і вона не мала можливості надати свої пояснення до його постановлення.

### Підстави для скасування

Особа повинна навести обставини, які свідчать про те, що грошове стягнення було накладене **безпідставно**, зокрема якщо:

- процесуальний обов'язок фактично не був порушений;
- особа не була належним чином повідомлена про відповідний обов'язок або виклик;
- існували **поважні причини** невиконання обов'язку;
- особа завчасно повідомила про неможливість його виконання;
- відсутні інші необхідні передумови застосування стягнення.

Таким чином, для скасування визначальним є питання, **чи існувала законна підстава для накладення стягнення**.

### Розгляд клопотання про скасування

Слідчий суддя або суд, який постановив ухвалу про накладення грошового стягнення, після отримання клопотання:

- може **самостійно скасувати ухвалу**, якщо доводи особи свідчать про її необґрунтованість;
- якщо підстав для негайного скасування не вбачає – призначає судове засідання для розгляду клопотання.

За результатами розгляду ухвала про грошове стягнення може бути залишена без змін або скасована.

Отже, йдеться не про нове накладення стягнення, а про **перевірку обґрунтованості вже постановленої ухвали**.

### Співвідношення грошового стягнення і приводу

Грошове стягнення і привід є **самостійними заходами забезпечення кримінального провадження**.

За неприбуття на виклик:

- щодо ширшого кола учасників може застосовуватися **грошове стягнення**;
- щодо підозрюваного, обвинуваченого та свідка у передбачених законом випадках може додатково застосовуватися **привід**.

Тому застосування одного заходу **не означає автоматичної неможливості застосувати інший**, якщо для кожного існують передбачені законом підстави.

### Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- грошове стягнення застосовується **за невиконання процесуального обов'язку**, а не лише за неявку;
- накладається воно тільки **ухвалою слідчого судді або суду**;

- під час досудового розслідування ініціаторами можуть бути **слідчий, прокурор або сам слідчий суддя**;
- під час судового провадження – **прокурор або суд з власної ініціативи**;
- за неприбуття на виклик слідчого чи прокурора розмір становить **0,25–0,5 ПМ**;
- за неприбуття на виклик слідчого судді чи суду – **0,5–2 ПМ**;
- для стягнення за неявку недостатньо самого факту неприбуття – необхідні **належний виклик і відсутність поважної причини**;
- під час досудового розслідування клопотання розглядається **не пізніше 3 днів**;
- під час судового провадження питання розглядається **негайно**;
- неприбуття особи на розгляд питання про стягнення **не перешкоджає його розгляду**;
- спеціальне право вимагати скасування за ст. 147 КПК має особа, щодо якої стягнення було накладено **за її відсутності**;
- грошове стягнення і привід – **різні заходи**, які за наявності підстав можуть поєднуватися.

**Короткий підсумок**

Грошове стягнення – це захід забезпечення кримінального провадження, який накладається **за невиконання процесуального обов'язку у випадках і розмірах, передбачених КПК України**. Рішення приймає лише слідчий суддя або суд.

За неприбуття за належним викликом без поважної причини розмір становить **0,25–0,5 прожиткового мінімуму** при виклику слідчим або прокурором і **0,5–2 прожиткових мінімуми** при виклику слідчим суддею або судом. Особа, щодо якої ухвалу постановлено за її відсутності, може вимагати її скасування у порядку **ст. 147 КПК України**.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**Підстава:**
**процесуальний обов'язок → невиконання без поважної причини → ухвала → грошове стягнення.**

**Неявка:**
**слідчий / прокурор → 0,25–0,5 ПМ;**

**слідчий суддя / суд → 0,5–2 ПМ.**

**Строк розгляду:**

**досудове → до 3 днів;**

**судове → негайно.**

**Скасування:**
**ухвала постановлена за відсутності особи → клопотання за ст. 147 КПК → перевірка обґрунтованості стягнення.**

# Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом: види спеціальних прав, підстави, строки, порядок продовження

### Поняття та мета тимчасового обмеження

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у **тимчасовій забороні підозрюваному користуватися певним спеціальним правом**.

Він може застосовуватися, якщо є достатні підстави вважати, що таке обмеження необхідне для:

- припинення кримінального правопорушення;
- запобігання вчиненню іншого кримінального правопорушення;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного, спрямованій на перешкоджання кримінальному провадженню;
- забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

### Які спеціальні права можуть бути тимчасово обмежені

Відповідно до **ст. 148 КПК України**, тимчасове обмеження може стосуватися таких спеціальних прав:

- **права керування транспортним засобом або судном**;
- **права полювання**;
- **права на здійснення підприємницької діяльності**;
- **права на володіння та носіння зброї**.

Цей перелік є спеціально визначеним КПК України.

### Суб'єкт, щодо якого застосовується обмеження

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом застосовується щодо **підозрюваного**.

КПК пов'язує цей захід саме з необхідністю припинити або попередити протиправну поведінку підозрюваного та забезпечити належний перебіг досудового розслідування.

### Тимчасове вилучення документів

Якщо особу законно затримано в порядку **ст. 208 КПК України**, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа може тимчасово вилучити документи, що посвідчують користування відповідним спеціальним правом.

Йдеться, наприклад, про документ, що посвідчує право:

- керувати транспортним засобом;
- полювати;
- здійснювати підприємницьку діяльність;
- володіти та носити зброю.

Вилучення документа саме по собі ще не означає остаточного вирішення питання про обмеження права – для цього необхідне рішення слідчого судді.

**Строк звернення до слідчого судді після вилучення документів**

Якщо документи, що посвідчують спеціальне право, були тимчасово вилучені, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням **не пізніше двох днів із моменту тимчасового вилучення**.

Пропуск цього строку тягне **обов'язок повернути тимчасово вилучені документи**.

**Хто звертається із клопотанням**

Під час досудового розслідування з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом має право звернутися:

- **прокурор**;
- **слідчий за погодженням з прокурором**.

Рішення приймає **слідчий суддя**.

**Зміст клопотання**

За **ст. 150 КПК України** у клопотанні зазначаються:

- короткий виклад обставин кримінального правопорушення;
- його правова кваліфікація;
- обставини, що дають підстави підозрювати особу;
- причини необхідності тимчасового обмеження;
- **вид спеціального права**, яке пропонується обмежити;
- **строк такого обмеження**;
- перелік свідків, яких пропонується допитати під час розгляду клопотання.

До нього додаються:

- копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи;
- документи, що підтверджують надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів.

**Порядок розгляду**

Клопотання розглядається слідчим суддею **не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду**.

У розгляді беруть участь:

- прокурор та/або слідчий;
- підозрюваний;
- його захисник.

Якщо документи, що посвідчують спеціальне право, **не були попередньо вилучені**, клопотання може розглядатися **лише за участю підозрюваного та його захисника**.

Якщо клопотання не відповідає вимогам ст. 150 КПК, слідчий суддя **повертає його прокурору**.

### Що перевіряє слідчий суддя

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання, якщо сторона обвинувачення не доведе, що обмеження необхідне для досягнення однієї з цілей, передбачених законом.

При вирішенні питання враховуються:

- **правова підстава** для обмеження;
- **достатність доказів**, що вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- **наслідки обмеження спеціального права для інших осіб**.

Отже, застосування цього заходу має відповідати загальному принципу **пропорційності втручання**.

### Строк тимчасового обмеження

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом встановлюється на строк **не більше двох місяців**.

В ухвалі слідчого судді зазначаються:

- мотиви застосування або відмови;
- документи, які належить повернути або вилучити;
- строк обмеження;
- порядок виконання ухвали.

Ухвала підлягає **негайному виконанню**.

### Продовження строку

За **ст. 153 КПК України** звернутися з клопотанням про продовження строку має право **прокурор**.

Таке клопотання розглядається за правилами, встановленими для первісного розгляду питання про тимчасове обмеження.

Слідчий суддя або суд **відмовляє у продовженні**, якщо прокурор не доведе одночасно, що:

- обставини, які стали підставою для обмеження, **продовжують існувати**;
- сторона обвинувачення **не могла досягти відповідних цілей іншими способами** протягом строку дії попередньої ухвали.

Отже, продовження не є автоматичним: прокурор повинен повторно обґрунтувати **необхідність і пропорційність** подальшого обмеження.

### Співвідношення вилучення документа та обмеження права

Необхідно розрізняти:

- **тимчасове вилучення документа**, який посвідчує спеціальне право;
- **тимчасове обмеження у користуванні самим спеціальним правом**.

Перше може відбутися під час законного затримання за ст. 208 КПК, тоді як друге потребує **ухвали слідчого судді**.

Тому фізичне вилучення документа є процесуальною передумовою лише в окремих випадках і **не замінює судового рішення про обмеження права**.

### Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- захід застосовується щодо **підозрюваного**;
- перелік спеціальних прав охоплює саме **керування транспортом або судном, полювання, підприємницьку діяльність, володіння та носіння зброї**;
- тимчасове вилучення документа і тимчасове обмеження спеціального права – **не тотожні поняття**;
- якщо документ вилучено, клопотання до суду подається **не пізніше 2 днів**;
- пропуск цього строку означає необхідність **повернення документа**;
- клопотання розглядається **не пізніше 3 днів**;
- первісний строк обмеження – **не більше 2 місяців**;
- продовження строку ініціює **лише прокурор**;
- для продовження недостатньо послатися на попередню ухвалу – необхідно довести, що підстави **продовжують існувати** і що мету не вдалося досягти **іншими способами**;
- слідчий суддя враховує також **наслідки обмеження для інших осіб**.

### Короткий підсумок

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом застосовується до підозрюваного за ухвалою слідчого судді, якщо це необхідно для припинення чи запобігання кримінальному правопорушенню, перешкоджанню провадженню або для забезпечення відшкодування шкоди. Воно може стосуватися права керування транспортом чи судном, полювання, підприємницької діяльності, володіння та носіння зброї.

Строк обмеження становить **не більше двох місяців**. Якщо документи були попередньо вилучені, звернення до слідчого судді має відбутися **не пізніше двох днів**. Продовження можливе за клопотанням прокурора лише за умови збереження первісних підстав і неможливості досягти мети іншим способом.

### <u>Формула для запам'ятовування</u>

**4 спеціальні права:**

**транспорт / судно → полювання → підприємництво → зброя.**

**Строки:**
**вилучили документ → 2 дні на звернення;**

**розгляд клопотання → до 3 днів;**

**обмеження → до 2 місяців.**

**Продовження:**
**лише прокурор → підстави збереглися + мету не можна було досягти іншим способом.**

# Відсторонення від посади: суб'єкти, підстави, строк, зміст клопотання, порядок розгляду і продовження; особливості щодо осіб, призначених Президентом України

### Поняття та суб'єкти відсторонення від посади

Відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у **тимчасовому усуненні підозрюваного або обвинуваченого від виконання службових повноважень**.

Відповідно до **ст. 154 КПК України**, відсторонення може бути здійснено щодо особи, яка **підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину**.

Отже, захід:

- не застосовується до особи лише через те, що вона займає певну посаду;
- пов'язаний із наявністю процесуального статусу **підозрюваного або обвинуваченого**;
- має тимчасовий, а не каральний характер.

### Хто приймає рішення

За загальним правилом відсторонення від посади здійснюється:

- під час **досудового розслідування** – на підставі ухвали **слідчого судді**;
- під час **судового провадження** – на підставі ухвали **суду**.

З клопотанням можуть звернутися:

- **прокурор**;
- **слідчий за погодженням з прокурором**.

### Підстави для відсторонення

Слідчий суддя або суд відмовляє у застосуванні заходу, якщо сторона обвинувачення не доведе достатніх підстав вважати, що відсторонення необхідне для:

- **припинення кримінального правопорушення**;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого;
- запобігання знищенню або підробленню речей і документів, що мають значення для провадження;
- запобігання незаконному впливу на свідків чи інших учасників;
- запобігання іншому протиправному перешкоджанню кримінальному провадженню.

Отже, самого факту повідомлення про підозру недостатньо. Необхідно довести **зв'язок між перебуванням особи на посаді та ризиком протиправної поведінки**.

### Обставини, які враховує суд

При вирішенні питання про відсторонення слідчий суддя або суд враховує:

- **правову підставу** для застосування заходу;

- **достатність доказів**, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- **наслідки відсторонення від посади для інших осіб**.

Таким чином, застосування заходу також підпорядковується загальному принципу **пропорційності**.

**Строк відсторонення**

Відсторонення від посади здійснюється на строк **не більше двох місяців**.

Цей строк може бути **продовжений** у порядку, передбаченому ст. 158 КПК України.

Отже, первісне відсторонення не може бути безстроковим.

**Зміст клопотання**

Відповідно до **ст. 155 КПК України**, у клопотанні зазначаються:

- короткий виклад обставин кримінального правопорушення;
- його правова кваліфікація;
- обставини, що дають підстави підозрювати особу;
- **посада, яку вона обіймає**;
- обставини, що дають підстави вважати, що перебування на посаді сприяло вчиненню кримінального правопорушення;
- обставини, які вказують на ризик того, що особа, залишаючись на посаді, може знищити або підробити речі чи документи, незаконно впливати на учасників провадження або іншим чином перешкоджати йому;
- перелік свідків, яких пропонується допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання додаються:

- копії матеріалів, якими воно обґрунтовується;
- документи, що підтверджують надання підозрюваному або обвинуваченому копії клопотання та відповідних матеріалів.

**Порядок розгляду**

Клопотання розглядається слідчим суддею або судом **не пізніше трьох днів із дня його надходження**.

У розгляді беруть участь:

- слідчий та/або прокурор;
- підозрюваний або обвинувачений;
- його захисник.

Якщо клопотання подано без додержання вимог ст. 155 КПК, слідчий суддя або суд **повертає його прокурору**.

Під час розгляду можуть бути:

- допитані свідки;
- досліджені матеріали, що мають значення для вирішення питання.

**Зміст ухвали**

В ухвалі зазначаються:

- мотиви застосування або відмови у відстороненні;
- перелік документів, що посвідчують обіймання посади та підлягають поверненню чи вилученню;
- **строк відсторонення**;
- порядок виконання ухвали.

Копія ухвали надсилається заінтересованим особам **не пізніше наступного дня після її постановлення**, а сама ухвала підлягає **негайному виконанню**.

**Продовження строку**

З клопотанням про продовження строку відсторонення від посади за загальним правилом має право звернутися **прокурор**.

Клопотання розглядається за правилами, встановленими для первісного застосування заходу.

Слідчий суддя або суд відмовляє у продовженні, якщо прокурор не доведе одночасно, що:

- обставини, які стали підставою для відсторонення, **продовжують існувати**;
- сторона обвинувачення **не мала можливості досягти відповідної мети іншими способами** протягом строку дії попередньої ухвали.

Отже, продовження не є автоматичним і потребує нового обґрунтування **необхідності та пропорційності** заходу.

**Скасування відсторонення**

Відсторонення може бути скасоване, якщо в його подальшому застосуванні **відпала потреба**.

З клопотанням про скасування можуть звернутися:

- прокурор;
- підозрюваний;
- обвинувачений, якого було відсторонено від посади.

Рішення приймає:

- слідчий суддя – під час досудового розслідування;
- суд – під час судового провадження.

**Особи, які призначаються Президентом України**

КПК встановлює спеціальне правило щодо осіб, **призначення яких на посаду здійснюється Президентом України**.

Питання про їх відсторонення від посади вирішує **Президент України**:

- на підставі **клопотання прокурора**;
- у порядку, встановленому законодавством.

Отже, щодо таких осіб загальний порядок ухвалення рішення слідчим суддею не застосовується.

Водночас необхідно пам’ятати окремий виняток: **Директор Національного антикорупційного бюро України** відсторонюється від посади **слідчим суддею за вмотивованим клопотанням Генерального прокурора**.

### Спеціальні правила щодо окремих посад

КПК встановлює також спеціальні правила щодо деяких інших посадових осіб.

Зокрема, щодо **Голови НАЗК та його заступника** клопотання про відсторонення може подати:

- Генеральний прокурор;
- заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Такі спеціальні правила необхідно відрізняти від загального порядку за ст. 154–158 КПК.

### Типові пастки ЄДКІ

Слід пам’ятати:

- відсторонення застосовується щодо **підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину**;
- первісний строк – **не більше 2 місяців**;
- під час досудового розслідування рішення за загальним правилом приймає **слідчий суддя**, під час судового провадження – **суд**;
- клопотання може подати прокурор або **слідчий за погодженням з прокурором**;
- самого факту підозри недостатньо – необхідно довести ризики, пов’язані з **подальшим перебуванням особи на посаді**;
- клопотання розглядається **не пізніше 3 днів**;
- продовження строку ініціює **прокурор**;
- для продовження необхідно довести, що підстави зберігаються і мету не вдалося досягти **іншими засобами**;
- щодо осіб, яких призначає Президент України, рішення про відсторонення приймає **Президент України за клопотанням прокурора**;
- **Директор НАБУ є винятком**: його відсторонює слідчий суддя за вмотивованим клопотанням Генерального прокурора.

### Короткий підсумок

Відсторонення від посади застосовується до підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину, якщо його подальше перебування на посаді створює ризик продовження протиправної поведінки, знищення чи підроблення доказів, незаконного впливу на учасників або іншого перешкоджання кримінальному провадженню. Загальний строк становить **до двох місяців**, а клопотання розглядається **не пізніше трьох днів**.

Продовження можливе лише за умови, що підстави для відсторонення продовжують існувати і мету заходу не можна було досягти іншими способами. Щодо осіб, яких призначає Президент України, рішення приймає **Президент України за клопотанням прокурора**, крім спеціально встановлених законом винятків.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**Підстава:**
**підозрюваний / обвинувачений + посада → ризик впливу на провадження.**

**Строк:**
**до 2 місяців.**

**Розгляд:**
**до 3 днів.**

**Продовження:**
**підстави збереглися + мету не можна було досягти інакше.**

**Президентські призначення: прокурор → Президент України → рішення про відсторонення.**

# Тимчасовий доступ до речей і документів: підстави, зміст клопотання, речі й документи, до яких доступ заборонено або обмежено; охоронювана законом таємниця

### Поняття тимчасового доступу

Тимчасовий доступ до речей і документів – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої перебувають відповідні речі чи документи, можливості:

- **ознайомитися з ними**;
- **зробити їх копії**;
- у випадках, передбачених ухвалою, – **вилучити їх**.

Правове регулювання міститься у **ст. 159–166 КПК України**.

Тимчасовий доступ застосовується тоді, коли для кримінального провадження необхідно отримати конкретні речі або документи, що перебувають у володінні іншої особи.

### Хто звертається з клопотанням

Сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді або суду з клопотанням про тимчасовий доступ.

Під час досудового розслідування:

- слідчий звертається **за погодженням з прокурором**;
- прокурор – самостійно;
- сторона захисту також може ініціювати тимчасовий доступ у межах своїх процесуальних повноважень.

Рішення приймає:

- під час досудового розслідування – **слідчий суддя**;
- під час судового провадження – **суд**.

### Підстави для надання тимчасового доступу

Слідчий суддя або суд надає тимчасовий доступ, якщо сторона доведе, що речі або документи:

- перебувають або можуть перебувати у володінні конкретної фізичної чи юридичної особи;
- **мають суттєве значення** для встановлення важливих обставин кримінального провадження;
- самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доказування.

Водночас необхідно враховувати загальні правила **ст. 132 КПК України**: втручання повинно бути необхідним і пропорційним, а його мета – реально досяжною.

**Зміст клопотання**

Відповідно до **ст. 160 КПК України**, у клопотанні зазначаються, зокрема:

- короткий виклад обставин кримінального правопорушення;
- його правова кваліфікація;
- конкретні речі та документи, до яких необхідний доступ;
- підстави вважати, що вони перебувають або можуть перебувати у володінні певної особи;
- значення цих речей і документів для встановлення обставин кримінального провадження;
- можливість використання відомостей, які в них містяться, як доказів;
- обґрунтування необхідності вилучення, якщо сторона просить не лише ознайомлення або копіювання, а й вилучення.

Якщо клопотання стосується речей чи документів, що містять **охоронювану законом таємницю**, додатково необхідно обґрунтувати можливість використання відповідної інформації як доказу та неможливість довести потрібні обставини іншими способами.

**До яких речей і документів доступ заборонений**

КПК встановлює абсолютну заборону доступу до певної інформації.

Відповідно до **ст. 161 КПК України**, не може бути надано доступ до:

- **листування або інших форм обміну інформацією між захисником і його клієнтом або особою, яку він представляє, у зв'язку з наданням правової допомоги**;
- об'єктів, доданих до такого листування чи іншого обміну інформацією.

Це прояв гарантії **адвокатської таємниці та конфіденційності правової допомоги**.

Отже, навіть суд не може дозволити тимчасовий доступ до інформації, яка охоплюється цією абсолютною забороною.

**Охоронювана законом таємниця**

Інша категорія – речі й документи, доступ до яких **не заборонений абсолютно**, але які містять охоронювану законом таємницю.

За чинною **ст. 162 КПК України** до охоронюваної законом таємниці належать усі 11 категорій:

1. інформація журналіста або медіа, отримана за умови нерозголошення авторства чи джерела;

2. лікарська таємниця;
3. таємниця вчинення нотаріальних дій;
4. конфіденційна інформація, зокрема комерційна таємниця;
5. банківська таємниця;
6. особисте листування та інші записи особистого характеру;
7. інформація операторів і провайдерів електронних комунікацій про зв'язок, абонента, послуги, їх тривалість, маршрути передавання тощо;
8. персональні дані;
9. державна таємниця;
10. таємниця фінансового моніторингу;
11. професійна таємниця за Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Щодо такої інформації доступ можливий, але лише за додаткових процесуальних гарантій.

**Додаткові умови доступу до охоронюваної законом таємниці**

Якщо речі чи документи містять охоронювану законом таємницю, сторона повинна довести:

- можливість використання відомостей як доказів;
- **неможливість іншими способами довести обставини**, які передбачається встановити за допомогою цих відомостей.

Отже, стандарт обґрунтування тут є вищим, ніж при доступі до звичайних речей і документів.

Доступ до речей і документів, що містять державну таємницю, не може бути наданий особі, яка не має відповідного допуску.

При цьому **ст. 161 і ст. 162 треба чітко протиставити**:

**ст. 161 – доступ заборонений;**

**ст. 162 – доступ можливий, але за спеціальних умов.**

**Розгляд клопотання**

Особа, у володінні якої перебувають речі або документи, як правило, викликається для участі у розгляді.

Водночас якщо сторона доведе наявність **реальної загрози зміни або знищення речей чи документів**, клопотання може бути розглянуте **без виклику володільця**.

Неявка належним чином викликаного володільця не перешкоджає розгляду клопотання.

**Що має бути доведено суду**

Для задоволення клопотання необхідно довести:

- конкретність речей і документів;
- їх перебування або можливе перебування у володінні визначеної особи;
- їх істотне значення для кримінального провадження;
- відсутність абсолютної заборони доступу;

- у випадку охоронюваної таємниці – додатково **неможливість отримати потрібну інформацію іншим способом**.

**Вилучення речей і документів**

Тимчасовий доступ і вилучення – не тотожні поняття.

Загальна модель тимчасового доступу передбачає:

- ознайомлення;
- копіювання;
- за необхідності – вилучення.

Для вилучення сторона повинна окремо обґрунтувати його необхідність.

Слідчий суддя або суд може дозволити вилучення, якщо без цього існує реальна загроза:

- зміни;
- знищення;
- втрати речей або документів,

або якщо таке вилучення необхідне для досягнення мети доступу.

**Електронні інформаційні системи**

Щодо електронних інформаційних систем і їх частин важливо розрізняти:

- **отримання доступу до інформації**;
- **фізичне вилучення носія або системи**.

За загальним правилом доступ до електронної інформації має здійснюватися таким способом, який дозволяє отримати необхідні відомості **без невиправданого вилучення всього технічного обладнання**, якщо цього можна уникнути.

Це відповідає загальному принципу пропорційності втручання.

**Співвідношення тимчасового доступу й обшуку**

Тимчасовий доступ передбачає, що володілець речей або документів **виконує ухвалу і надає їх** уповноваженій особі.

Обшук, навпаки, є примусовою слідчою дією, спрямованою на **відшукання і вилучення** речей чи документів.

Тому тимчасовий доступ є менш інтенсивним способом втручання, а обшук може стати наступним засобом у випадку невиконання ухвали про доступ.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам’ятати:

- тимчасовий доступ – це не автоматично вилучення;
- він може включати **ознайомлення, копіювання та за окремого дозволу – вилучення**;
- речі та документи повинні мати **суттєве значення** для кримінального провадження;
- сторона повинна вказати, **у чиєму володінні** вони перебувають;

- до інформації між захисником і клієнтом у зв'язку з наданням правової допомоги доступ **заборонений**;
- охоронювана законом таємниця не означає абсолютної заборони доступу;
- для доступу до такої таємниці потрібне додаткове доведення **неможливості отримати відповідні відомості іншим способом**;
- володілець речей і документів, як правило, викликається до суду;
- за наявності реальної загрози зміни або знищення речей клопотання може бути розглянуто **без його виклику**;
- тимчасовий доступ є менш інтенсивним заходом, ніж обшук.

**Короткий підсумок**

Тимчасовий доступ до речей і документів дозволяє стороні кримінального провадження **ознайомитися з ними, зробити копії, а у передбачених ухвалою випадках – вилучити їх**.

Для його застосування необхідно довести, що конкретні речі або документи перебувають у володінні певної особи і мають **суттєве значення для кримінального провадження**. Доступ до комунікації між захисником і клієнтом у зв'язку з наданням правової допомоги заборонений, тоді як до інших видів охоронюваної законом таємниці він допускається лише за додаткового доведення необхідності та неможливості отримати інформацію іншим способом.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**Тимчасовий доступ:**

**конкретні речі/документи → конкретний володілець → істотне значення → ухвала.**

**Зміст доступу:**

**ознайомлення → копіювання → за окремого дозволу вилучення.**

**Заборонено:**

**захисник ⇹ клієнт щодо правової допомоги.**

**Охоронювана таємниця:**

**можна використовувати як доказ + неможливо довести обставини іншим способом.**

## Виконання ухвали про тимчасовий доступ: добровільне надання; вилучення; наслідки невиконання; співвідношення тимчасового доступу та обшуку

**Загальний порядок виконання ухвали**

Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів виконується особою, якій слідчий суддя або суд надав відповідне право.

Така особа повинна пред'явити володільцю речей або документів:

- **оригінал ухвали** про тимчасовий доступ;

- вручити йому **копію ухвали**.

Після цього володілець зобов'язаний надати речі або документи у межах, визначених судовим рішенням.

Отже, тимчасовий доступ за своєю основною моделлю передбачає **виконання ухвали самим володільцем**, а не примусове відшукання речей стороною кримінального провадження.

### Добровільне надання речей і документів

Особа, у володінні якої перебувають речі або документи, повинна забезпечити можливість:

- ознайомитися з ними;
- зробити їх копії;
- вилучити їх, якщо це прямо дозволено ухвалою.

Володілець не має права самостійно звужувати обсяг наданого доступу, якщо відповідні речі чи документи охоплені змістом ухвали.

Водночас особа, яка виконує ухвалу, не може вимагати речі або документи, **які в ухвалі не зазначені**.

### Вилучення речей і документів

Вилучення допускається лише тоді, коли слідчий суддя або суд **прямо дозволив його в ухвалі**.

Тому необхідно розрізняти:

- тимчасовий доступ із правом **ознайомлення і копіювання**;
- тимчасовий доступ із правом **вилучення оригіналів або інших матеріальних об'єктів**.

Сам факт наявності ухвали про доступ ще не означає автоматичного права вилучати все, що перебуває у володільця.

### Опис і копії вилучених документів

У разі вилучення оригіналів документів володілець має право вимагати виготовлення та залишення йому **копій вилучених документів**.

Копії можуть бути виготовлені:

- із застосуванням копіювальної техніки;
- електронними засобами;
- іншими технічними способами.

Це має забезпечити мінімізацію негативних наслідків вилучення, особливо якщо документи потрібні володільцю для поточної діяльності.

### Строк дії ухвали

Тимчасовий доступ може бути здійснений лише **в межах строку дії ухвали**, зазначеного слідчим суддею або судом.

Після закінчення цього строку ухвала вже не може бути самостійною правовою підставою для отримання відповідних речей або документів.

Отже, для виконання важливі одночасно:

**належна ухвала + визначений у ній обсяг доступу + чинний строк її дії.**

### Невиконання ухвали

Якщо особа, у володінні якої перебувають речі або документи, **не виконує ухвалу про тимчасовий доступ**, КПК передбачає спеціальний процесуальний наслідок.

Відповідно до **ст. 166 КПК України**, слідчий суддя або суд може дозволити проведення **обшуку** з метою:

- відшукання речей і документів, зазначених в ухвалі про тимчасовий доступ;
- їх вилучення.

Таке рішення приймається **не автоматично**, а на підставі нового звернення і нової ухвали.

### Хто може звернутися після невиконання ухвали

З клопотанням про дозвіл на обшук може звернутися сторона кримінального провадження, якій було надано право на тимчасовий доступ.

Тобто логіка процедури така:

**ухвала про доступ → невиконання → нове клопотання → ухвала про обшук.**

Самостійно перейти від невиконаного тимчасового доступу до примусового обшуку без судового дозволу сторона не може.

### Співвідношення тимчасового доступу та обшуку

Тимчасовий доступ і обшук мають різну правову природу.

**Тимчасовий доступ**:

- спрямований на отримання конкретно визначених речей або документів;
- передбачає їх надання володільцем;
- є менш інтенсивним втручанням у права особи;
- може обмежуватися лише ознайомленням або копіюванням.

**Обшук**:

- є слідчою дією;
- передбачає **примусове відшукання** речей, документів або осіб;
- допускає значно інтенсивніше втручання у приватність та володіння;
- проводиться лише на підставі спеціальної ухвали у випадках, передбачених КПК.

Тому обшук не є звичайним способом виконання ухвали про тимчасовий доступ.

### Обшук як наслідок невиконання доступу

У контексті ст. 166 КПК обшук має спеціальне призначення – **відшукати і вилучити саме ті речі та документи, які не були добровільно надані всупереч ухвалі про тимчасовий доступ**.

Отже, невиконання ухвали про доступ не перетворює її автоматично на дозвіл на обшук.

Потрібна:

- констатація факту невиконання;
- окреме клопотання;
- окрема ухвала слідчого судді або суду.

**Чи завжди перед обшуком потрібен тимчасовий доступ**

Ні.

Тимчасовий доступ і обшук є **самостійними процесуальними інститутами**.

КПК не встановлює загального правила, за яким обшуку обов'язково має передувати спроба тимчасового доступу.

Якщо існують передбачені законом підстави для обшуку, сторона може звернутися без попереднього отримання ухвали про тимчасовий доступ.

Водночас якщо необхідний результат можна досягти менш інтенсивним втручанням – шляхом тимчасового доступу – це має враховуватися з позиції **необхідності та пропорційності**.

**Тимчасовий доступ і добровільна видача**

Необхідно також відрізняти виконання ухвали про тимчасовий доступ від ситуації, коли особа **добровільно надає речі або документи без судової ухвали** у передбачених законом випадках.

Якщо ж ухвала вже постановлена, її виконання повинно здійснюватися саме у межах визначеного судом:

- предмета;
- способу доступу;
- права на вилучення;
- строку.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- для виконання ухвали її оригінал **пред'являється**, а копія **вручається володільцю**;
- володілець сам надає речі або документи – тимчасовий доступ не означає їх примусового відшукання;
- право на вилучення повинно бути **прямо передбачене ухвалою**;
- ухвала діє лише протягом установленого в ній строку;
- невиконання ухвали **не дає автоматичного права провести обшук**;
- після невиконання потрібне **окреме клопотання і нова ухвала про обшук**;
- обшук за ст. 166 спрямований на відшукання і вилучення речей та документів, доступ до яких раніше було дозволено;
- тимчасовий доступ і обшук – **самостійні процесуальні інститути**;
- перед кожним обшуком попередній тимчасовий доступ **не є обов'язковим**;

- тимчасовий доступ є менш інтенсивним втручанням і тому має значення для оцінки пропорційності.

**Короткий підсумок**

Виконання ухвали про тимчасовий доступ полягає у тому, що уповноважена особа **пред'являє оригінал ухвали, вручає її копію**, після чого володілець надає визначені судом речі або документи для ознайомлення, копіювання чи, якщо це прямо дозволено, вилучення.

Якщо ухвала не виконується, сторона не може самостійно провести обшук. Вона повинна звернутися за **окремою ухвалою про обшук** відповідно до ст. 166 КПК України. Тимчасовий доступ і обшук є різними інститутами: перший передбачає надання конкретних об'єктів володільцем, другий – їх примусове відшукання.

**Формула для запам'ятовування**

**Виконання:**
**оригінал ухвали пред'явити → копію вручити → володілець надає.**

**Межі:**
**лише те, що зазначено в ухвалі + лише в межах строку її дії.**

**Вилучення:**
**лише якщо прямо дозволене ухвалою.**

**Невиконання:**
**відмова надати → нове клопотання → окрема ухвала → обшук.**

**Головна відмінність:**

**тимчасовий доступ = надання;**

**обшук = примусове відшукання.**

# Тимчасове вилучення майна: поняття, підстави, порядок; строки звернення із клопотанням про арешт майна; повернення тимчасово вилученого майна

**Поняття тимчасового вилучення майна**

Відповідно до **ст. 167 КПК України**, тимчасове вилучення майна – це **фактичне позбавлення підозрюваного або іншої особи, у володінні якої перебуває майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися ним** до вирішення питання про:

- арешт майна;
- його повернення;
- спеціальну конфіскацію у випадках, передбачених законом.

Тимчасове вилучення є саме **фактичним вилученням майна**, тоді як арешт майна є окремим заходом, який за загальним правилом застосовується **за ухвалою слідчого судді або суду**.

**Яке майно може бути тимчасово вилучене**

Тимчасово вилученими можуть бути:

- речі;
- документи;
- гроші;
- інше майно,

якщо існують достатні підстави вважати, що вони:

- були підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як **засоби або знаряддя кримінального правопорушення** та/або зберегли на собі його сліди;
- призначалися або використовувалися для **схиляння до вчинення кримінального правопорушення, його фінансування чи матеріального забезпечення або як винагорода за його вчинення**;
- є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом;
- одержані внаслідок кримінального правопорушення, є доходами від нього або майном, у яке такі доходи були перетворені.

Отже, тимчасово вилученим може бути не будь-яке майно особи, а лише те, щодо якого існує **визначений кримінально-процесуальний зв'язок із правопорушенням**.

**Коли допускається тимчасове вилучення**

За **ст. 168 КПК України**, тимчасове вилучення може відбутися:

- під час **законного затримання особи**;
- під час **обшуку**;
- під час **огляду**.

Кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому КПК, може тимчасово вилучити у неї відповідне майно.

Якщо затримання здійснила особа, яка не є слідчим чи прокурором, вона повинна одночасно з доставленням затриманого передати вилучене майно уповноваженій службовій особі.

Факт такого передання фіксується **протоколом**.

**Оформлення тимчасового вилучення**

Слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа під час затримання чи обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх проведення зобов'язана скласти відповідний **протокол**.

Копія протоколу надається:

- особі, у якої вилучено майно;
- або її представнику.

Після вилучення уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити **схоронність майна**.

**Особливості вилучення електронних пристроїв**

КПК встановлює підвищені гарантії щодо:

- електронних інформаційних систем;
- комп'ютерних систем або їх частин;
- мобільних терміналів систем зв'язку.

Їх тимчасове вилучення загалом **обмежується**.

Воно допускається, зокрема, якщо:

- такі об'єкти прямо зазначені в ухвалі суду для дослідження їх фізичних властивостей;
- їх надання разом з інформацією необхідне для проведення експертного дослідження;
- вони отримані внаслідок кримінального правопорушення;
- вони є його засобом або знаряддям;
- власник чи володілець обмежує доступ до них;
- доступ пов'язаний із подоланням системи логічного захисту.

Отже, саме по собі знаходження комп'ютера чи телефону під час обшуку **не означає автоматичної можливості його вилучення**.

**Співвідношення тимчасового вилучення та арешту майна**

Тимчасове вилучення не є остаточною правовою підставою для тривалого утримання майна.

Після вилучення необхідно або:

- звернутися за **арештом майна**;
- або **повернути його особі**, якщо підстав для подальшого обмеження немає.

Тому ці заходи співвідносяться таким чином:

**тимчасове вилучення = фактичне короткострокове позбавлення володіння;**

**арешт майна = судове обмеження права відчуження, розпорядження та/або користування.**

**Строк звернення з клопотанням про арешт**

За загальним правилом **ч. 5 ст. 171 КПК України**, клопотання про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано:

**не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна.**

Якщо цей строк пропущено, майно повинно бути **негайно повернуте** особі, у якої його вилучили.

**Спеціальний строк – 48 годин**

Якщо майно тимчасово вилучене **під час обшуку або огляду, проведених на підставі ухвали слідчого судді**, клопотання про його арешт повинно бути подане:

**протягом 48 годин після вилучення.**

У разі пропуску цього строку майно також підлягає **негайному поверненню**.

Отже, для ЄДКІ важливо розрізняти:

- **загальне правило – наступний робочий день**;

- **обшук або огляд за ухвалою суду – 48 годин**.

**Строк постановлення ухвали про арешт**

Навіть своєчасне подання клопотання не дозволяє невизначено довго утримувати майно.

Відповідно до **ч. 6 ст. 173 КПК України**, ухвала про арешт тимчасово вилученого майна повинна бути постановлена:

**не пізніше 72 годин із дня надходження клопотання до суду.**

Якщо цього не зроблено, майно **повертається особі**, у якої його було вилучено.

Таким чином, КПК встановлює дві окремі часові гарантії:

- строк для **звернення до суду**;
- строк для **судового вирішення питання**.

**Повернення тимчасово вилученого майна**

За **ст. 169 КПК України** майно повертається особі, у якої його вилучили:

- за постановою прокурора, якщо він визнав вилучення **безпідставним**;
- за ухвалою слідчого судді або суду в разі **відмови в арешті майна**;
- якщо клопотання про арешт не подано у строки, встановлені **ч. 5 ст. 171 КПК**;
- якщо ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна не постановлено протягом **72 годин** після надходження клопотання;
- у разі **скасування арешту**;
- в інших спеціально передбачених КПК випадках.

Після отримання судового рішення про відмову в арешті, часткове задоволення клопотання або скасування арешту слідчий чи прокурор повинен **негайно вжити заходів для його виконання** та повідомити про виконання слідчого суддю.

**Тимчасово вилучене майно під час обшуку**

Не кожна річ, яку фізично забрали під час обшуку, автоматично має однаковий процесуальний режим.

Необхідно встановити:

- чи була вона прямо зазначена в ухвалі про дозвіл на обшук;
- чи належить вона до предметів, вилучених законом з обігу;
- чи має вона статус **тимчасово вилученого майна**.

Саме щодо майна, яке набуло статусу тимчасово вилученого, виникає обов'язок своєчасно звернутися з клопотанням про його арешт.

**Тимчасове вилучення не означає конфіскацію**

Тимчасове вилучення:

- не припиняє право власності;
- не є конфіскацією;
- не означає остаточного переходу майна державі.

Це лише **тимчасове фактичне обмеження майнових прав**, подальша законність якого залежить від своєчасного вирішення питання про арешт або повернення майна.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- тимчасове вилучення і арешт майна – **не тотожні заходи**;
- тимчасове вилучення є **фактичним позбавленням можливості володіти, користуватися та розпоряджатися майном**;
- вилучатися може лише майно, яке має передбачений ст. 167 КПК **зв'язок із кримінальним правопорушенням**;
- тимчасове вилучення можливе, зокрема, при **затриманні, обшуку або огляді**;
- вилучення повинно бути зафіксоване **протоколом**;
- щодо електронних систем і мобільних пристроїв діють **спеціальні обмеження**;
- загальний строк звернення з клопотанням про арешт – **не пізніше наступного робочого дня**;
- при вилученні під час обшуку або огляду за ухвалою суду – **48 годин**;
- ухвала про арешт тимчасово вилученого майна повинна бути постановлена протягом **72 годин після надходження клопотання до суду**;
- пропуск цих строків тягне **повернення майна**;
- тимчасове вилучення не є конфіскацією і саме по собі не дозволяє необмежено утримувати майно.

**Короткий підсумок**

Тимчасове вилучення майна – це фактичне позбавлення особи можливості володіти, користуватися і розпоряджатися майном до вирішення питання про його **арешт або повернення**. Воно допускається щодо речей, документів, грошей та іншого майна, яке має передбачений законом зв'язок із кримінальним правопорушенням.

Після вилучення клопотання про арешт за загальним правилом подається **не пізніше наступного робочого дня**, а якщо майно вилучене під час обшуку або огляду за ухвалою слідчого судді – **протягом 48 годин**. Суд повинен постановити ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна **не пізніше 72 годин із дня надходження клопотання**. Недодержання цих строків означає необхідність повернення майна.

**Формула для запам'ятовування**

**Тимчасове вилучення:**

**фактичне вилучення → короткострокове обмеження → арешт або повернення.**

**Строк на звернення:**

**загальне правило → наступний робочий день;**

**обшук / огляд за ухвалою → 48 годин.**

**Строк для суду:**

**72 години від надходження клопотання.**

**Пропущено строк → майно повернути негайно.**

# Арешт майна: цілі, підстави, майно, на яке може бути накладено арешт; арешт майна третіх осіб; співрозмірність обмеження права власності

### Поняття арешту майна

Відповідно до **ст. 170 КПК України**, арешт майна – це тимчасове, до скасування у встановленому КПК порядку, **позбавлення права на відчуження, розпорядження та/або користування майном**, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно:

- є доказом кримінального правопорушення;
- підлягає спеціальній конфіскації;
- може бути конфісковане як вид покарання або захід кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- необхідне для забезпечення цивільного позову;
- необхідне для стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди;
- може бути об'єктом іншого передбаченого законом майнового стягнення.

Метою арешту є **запобігання можливості приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення або відчуження відповідного майна**.

### Цілі арешту майна

За **ч. 2 ст. 170 КПК України** арешт допускається з метою забезпечення:

- **збереження речових доказів**;
- **спеціальної конфіскації**;
- **конфіскації майна як виду покарання** або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- **відшкодування шкоди**, завданої кримінальним правопорушенням, або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Отже, правова підстава і коло майна, на яке може накладатися арешт, залежать від **конкретної мети арешту**.

### Арешт з метою збереження речових доказів

Якщо арешт застосовується для збереження речових доказів, він може бути накладений на майно **будь-якої фізичної або юридичної особи**, якщо є достатні підстави вважати, що воно відповідає критеріям речового доказу за **ст. 98 КПК України**.

У цьому випадку не обов'язково, щоб власник майна був підозрюваним чи обвинуваченим.

Вирішальним є **зв'язок самого майна з кримінальним правопорушенням**.

### Арешт з метою спеціальної конфіскації

З метою забезпечення спеціальної конфіскації арешт може бути накладений на майно:

- підозрюваного;
- обвинуваченого;
- засудженого;

- третьої особи,

якщо є достатні підстави вважати, що це майно у передбачених КК України випадках може підлягати **спеціальній конфіскації**.

Тобто арешт майна третьої особи можливий не лише для збереження речових доказів, а й для забезпечення можливої спеціальної конфіскації.

### Арешт для забезпечення конфіскації як покарання

Якщо метою є забезпечення можливої **конфіскації майна як виду покарання**, арешт накладається на майно:

- підозрюваного;
- обвинуваченого;
- засудженого,

за наявності достатніх підстав вважати, що суд відповідно до КК України може призначити покарання у виді конфіскації майна.

Щодо юридичної особи арешт можливий, якщо існують підстави для застосування до неї заходу кримінально-правового характеру у виді **конфіскації майна**.

### Арешт для забезпечення цивільного позову

Для забезпечення відшкодування шкоди арешт може бути накладений на майно:

- підозрюваного;
- обвинуваченого;
- фізичної або юридичної особи, яка відповідно до закону несе **цивільну відповідальність за шкоду**, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого, засудженого;
- юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – для забезпечення стягнення неправомірної вигоди.

Вартість майна, що арештовується з цією метою, повинна бути **співмірною з розміром шкоди або заявленого цивільного позову**.

### Майно, на яке може бути накладено арешт

За **ч. 10 ст. 170 КПК України** арешт може бути накладений, зокрема, на:

- рухоме майно;
- нерухоме майно;
- готівкові кошти у будь-якій валюті;
- безготівкові кошти;
- кошти й цінності на банківських рахунках або на зберіганні у банках та інших фінансових установах;
- видаткові операції;
- цінні папери;
- майнові права;
- корпоративні права;

- **віртуальні активи**.

Арешт допускається лише щодо **конкретно визначеного майна**, необхідність обмеження якого обґрунтована перед слідчим суддею або судом.

### Майно добросовісного набувача

Загальне правило передбачає, що **майно добросовісного набувача не може бути арештоване**.

Винятком є арешт із метою **збереження речових доказів**.

Отже, для ЄДКІ важливо розрізняти:

**добросовісний набувач + звичайна мета арешту → арешт не допускається;**

**добросовісний набувач + майно є речовим доказом → арешт можливий.**

### Арешт майна третьої особи

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, набуває відповідного процесуального статусу **з моменту звернення прокурора до суду з клопотанням про арешт її майна**.

Арешт її майна можливий, зокрема, якщо:

- майно відповідає ознакам **речового доказу**;
- існують підстави для його **спеціальної конфіскації**.

Сам факт того, що майно формально зареєстроване на особу, яка не є підозрюваною, **не виключає можливості його арешту**, але сторона обвинувачення повинна довести конкретну правову підставу.

### Ризики, які обґрунтовують арешт

Заборона або обмеження користування чи розпорядження майном допускаються лише тоді, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування може призвести до:

- приховування;
- пошкодження;
- псування;
- зникнення;
- втрати;
- знищення;
- використання;
- перетворення;
- пересування;
- передачі майна.

Отже, арешт не повинен накладатися лише «про всяк випадок».

Особа, яка звертається з клопотанням, повинна довести **необхідність арешту та відповідні ризики**.

**Що враховує слідчий суддя або суд**

Відповідно до **ст. 173 КПК України**, при вирішенні питання про арешт враховуються:

- правова підстава для арешту;
- можливість використання майна як доказу – якщо метою є збереження речових доказів;
- наявність обґрунтованої підозри – у випадках, коли це необхідно для відповідної мети арешту;
- можливість спеціальної конфіскації;
- розмір шкоди або неправомірної вигоди;
- **розумність і співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження**;
- наслідки арешту для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та **третіх осіб**.

**Принцип співрозмірності**

Арешт майна є втручанням у право власності, тому він повинен бути **необхідним і пропорційним процесуальній меті**.

Суд має оцінити:

- чи існує законна мета арешту;
- чи має майно необхідний зв'язок із цією метою;
- чи існує реальний ризик втрати, відчуження або іншої зміни майна;
- чи відповідає обсяг обмеження поставленій меті;
- які наслідки матиме арешт для власника та інших осіб.

При задоволенні клопотання суд повинен застосувати **найменш обтяжливий спосіб арешту майна**.

**Найменш обтяжливий спосіб арешту**

Арешт не обов'язково означає одночасну повну заборону:

- володіти;
- користуватися;
- розпоряджатися майном.

Суд повинен визначити саме той обсяг обмеження, який є достатнім для досягнення процесуальної мети.

Зокрема, спосіб арешту не повинен без належної необхідності:

- призводити до зупинення правомірної підприємницької діяльності;
- надмірно її обмежувати;
- створювати непропорційні негативні наслідки для інших осіб.

**Співвідношення арешту і тимчасового вилучення**

Ці заходи не є тотожними.

**Тимчасове вилучення** – фактичне короткострокове позбавлення особи можливості володіти, користуватися і розпоряджатися майном до вирішення його подальшої долі.

**Арешт майна** – юридичне обмеження права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, встановлене ухвалою слідчого судді або суду.

Тому:

**вилучення → фактичне заволодіння майном;**

**арешт → юридичне обмеження майнових прав.**

При цьому арешт може бути накладений і на майно, яке **фізично не вилучалося**.

### Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- арешт майна – це **не конфіскація**, а тимчасове обмеження майнових прав;
- цілей арешту чотири: **речові докази, спеціальна конфіскація, конфіскація як покарання/захід щодо юридичної особи, відшкодування шкоди або стягнення неправомірної вигоди**;
- конкретне коло майна і власників залежить від **мети арешту**;
- для збереження речових доказів арешт можливий щодо майна **будь-якої фізичної або юридичної особи**;
- майно третьої особи також може бути арештоване;
- майно добросовісного набувача за загальним правилом **не арештовується**, крім випадку збереження речових доказів;
- арешту можуть підлягати не лише речі та нерухомість, а й **кошти, цінні папери, корпоративні права, майнові права та віртуальні активи**;
- необхідність арешту і відповідні ризики повинна **довести особа, яка подала клопотання**;
- суд повинен оцінити **співрозмірність втручання** та його наслідки для власника і третіх осіб;
- застосовується **найменш обтяжливий спосіб арешту**;
- тимчасове вилучення та арешт – **різні заходи**.

### Короткий підсумок

Арешт майна – це тимчасове судове обмеження права на відчуження, розпорядження та/або користування майном. Він застосовується для **збереження речових доказів, забезпечення спеціальної конфіскації, конфіскації майна як покарання або заходу щодо юридичної особи, а також відшкодування шкоди чи стягнення неправомірної вигоди**.

Арешт може поширюватися на рухоме і нерухоме майно, кошти, цінні папери, майнові та корпоративні права, віртуальні активи. Майно третіх осіб також може бути арештоване у передбачених законом випадках. При цьому суд зобов'язаний дотримуватися принципів **необхідності, розумності та співрозмірності** і застосовувати найменш обтяжливий спосіб втручання у право власності.

**Формула для запам'ятовування**

**4 цілі арешту:**

**речові докази → спеціальна конфіскація → конфіскація як покарання → відшкодування шкоди / неправомірна вигода.**

**Майно:**

**рухоме + нерухоме + гроші + цінні папери + майнові/корпоративні права + віртуальні активи.**

**Третя особа:**

**можна арештувати, якщо є конкретна правова підстава.**

**Ключовий тест суду:**

**правова підстава + необхідність + ризики + співрозмірність + наслідки для власника.**

**Спосіб:**

**найменш обтяжливий із достатніх для досягнення мети.**

# Скасування арешту майна: суб'єкти звернення, підстави, порядок розгляду; співвідношення із закриттям кримінального провадження

### Поняття скасування арешту майна

Скасування арешту майна – це припинення встановленого ухвалою слідчого судді або суду тимчасового обмеження права особи на **відчуження, розпорядження та/або користування майном**.

Арешт може бути скасований **повністю або частково**, якщо відпали підстави для його подальшого застосування або якщо його було накладено необґрунтовано. Правила скасування визначені насамперед **ст. 174 КПК України**.

### Хто має право звернутися з клопотанням

Право вимагати скасування арешту мають:

- підозрюваний;
- обвинувачений;
- їх захисник;
- законний представник;
- інший власник майна;
- інший володілець майна;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Якщо ці особи **не були присутні під час розгляду питання про накладення арешту**, вони мають право заявити клопотання про його скасування повністю або частково.

Крім того, ті самі суб'єкти можуть звернутися з клопотанням і тоді, коли вони були присутні під час первісного розгляду, якщо згодом виникли підстави вважати, що **потреба в арешті відпала** або арешт був **накладений необґрунтовано**.

**Підстави для скасування арешту**

Основними підставами є:

- **відпала потреба** у подальшому застосуванні арешту;
- арешт було **накладено необґрунтовано**.

Необґрунтованість може полягати, зокрема, у тому, що:

- майно не відповідає меті, з якою накладався арешт;
- відсутній необхідний зв'язок майна з кримінальним правопорушенням;
- не існувало або більше не існує ризику його приховування, знищення, перетворення чи відчуження;
- обсяг обмеження є непропорційним;
- майно не підлягає спеціальній конфіскації чи конфіскації як виду покарання;
- розмір арештованого майна явно перевищує обсяг цивільного позову чи шкоди, для забезпечення яких арешт було застосовано.

**Хто доводить підстави для скасування**

Якщо клопотання подається за ст. 174 КПК, заявник повинен довести, що:

- у подальшому застосуванні арешту **відпала потреба**;
- або арешт був **накладений необґрунтовано**.

Отже, після накладення арешту саме заявник повинен обґрунтувати нові обставини або недоліки первісного рішення.

**Хто розглядає клопотання**

Клопотання про скасування арешту розглядає:

- під час **досудового розслідування** – слідчий суддя;
- під час **судового провадження** – суд.

**Строк розгляду**

Клопотання про скасування арешту розглядається **не пізніше трьох днів після його надходження до суду**.

Про час і місце розгляду повідомляються:

- особа, яка подала клопотання;
- особа, за клопотанням якої було накладено арешт.

**Повне і часткове скасування**

Арешт може бути скасовано:

- **повністю** – якщо відсутні підстави для будь-якого подальшого обмеження майнових прав;
- **частково** – якщо необхідність арешту зберігається лише щодо частини майна або лише в певному обсязі.

Наприклад, суд може залишити заборону відчуження, але скасувати заборону користування, якщо цього достатньо для досягнення мети арешту.

**Скасування арешту прокурором при закритті провадження**

Відповідно до **ч. 3 ст. 174 КПК України**, прокурор, одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження, **скасовує арешт майна**, якщо воно **не підлягає спеціальній конфіскації**.

Отже, закриття провадження прокурором не повинно залишати арешт майна чинним без окремої правової підстави.

**Закриття провадження судом**

Якщо кримінальне провадження закриває суд, питання про арешт вирішується **одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд**.

Суд скасовує арешт, зокрема, у випадку:

- виправдання обвинуваченого;
- закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації;
- непризначення покарання у виді конфіскації майна;
- незастосування спеціальної конфіскації;
- залишення цивільного позову без розгляду;
- відмови у цивільному позові.

**Чи завжди закриття провадження означає скасування арешту**

За загальним правилом – так, якщо після закриття відсутня інша законна підстава для подальшого арешту.

Водночас КПК прямо застерігає: при закритті провадження арешт не скасовується автоматично щодо майна, яке **підлягає спеціальній конфіскації**.

Отже, формула:

**закриття провадження ≠ безумовне автоматичне скасування будь-якого арешту.**

Необхідно перевірити, чи не існує підстав для спеціальної конфіскації.

**Скасування арешту після відмови від конфіскації чи цивільного позову**

Якщо метою арешту було забезпечення:

- конфіскації майна;
- спеціальної конфіскації;
- цивільного позову,

а відповідна правова підстава відпала, арешт також має бути скасований.

Тому арешт завжди повинен зберігатися лише настільки довго, наскільки існує **конкретна процесуальна мета**, для якої його було накладено.

**Співвідношення зі зміною обставин**

Скасування арешту не обов'язково пов'язане із завершенням кримінального провадження.

Воно можливе і раніше, якщо:

- ризики втрати чи відчуження майна зникли;
- доказове значення майна було вичерпане;
- відпали підстави для спеціальної конфіскації;
- змінено обсяг цивільного позову;
- подальше обмеження стало непропорційним.

Отже, арешт має діяти лише доти, доки його застосування є **необхідним і співрозмірним**.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- арешт може бути скасований **повністю або частково**;
- звернутися можуть підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи;
- якщо особа не була присутня при накладенні арешту, вона має окреме право вимагати його скасування;
- основні підстави: **відпала потреба** або арешт **накладено необґрунтовано**;
- клопотання розглядається **не пізніше 3 днів**;
- під час досудового розслідування вирішує **слідчий суддя**, під час судового провадження – **суд**;
- прокурор при закритті провадження повинен одночасно скасувати арешт, якщо майно **не підлягає спеціальній конфіскації**;
- суд при завершенні розгляду повинен окремо вирішити питання про арешт;
- закриття провадження не означає автоматичного зникнення арешту без відповідного процесуального рішення;
- головний виняток при закритті – можливість **спеціальної конфіскації**.

**Короткий підсумок**

Арешт майна може бути скасований повністю або частково за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, законного представника, іншого власника чи володільця майна або представника юридичної особи, якщо буде доведено, що **подальша потреба в арешті відпала або його було накладено необґрунтовано**. Клопотання розглядається не пізніше **трьох днів**.

При закритті провадження прокурор або суд повинні вирішити питання про скасування арешту. За загальним правилом він скасовується, якщо майно **не підлягає спеціальній конфіскації**.

**Формула для запам'ятовування**

**Підстави:**

**відпала потреба / арешт необґрунтований.**

**Хто звертається:**

**підозрюваний / обвинувачений / захисник / законний представник / власник / володілець / представник юридичної особи.**

**Строк:**

**до 3 днів.**

**Закриття провадження:**

**скасувати арешт, якщо немає підстав для спеціальної конфіскації.**

# Запобіжні заходи: система, мета і загальні підстави: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою; ризики за ст. 177 КПК

### Поняття та система запобіжних заходів

Запобіжні заходи – це різновид заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються до **підозрюваного або обвинуваченого** з метою забезпечення виконання покладених на нього процесуальних обов'язків та запобігання ризикам, визначеним **ст. 177 КПК України**.

Відповідно до **ст. 176 КПК України**, запобіжними заходами є:

- **особисте зобов'язання**;
- **особиста порука**;
- **застава**;
- **домашній арешт**;
- **тримання під вартою**.

Окремо КПК визначає **затримання особи як тимчасовий запобіжний захід**.

За ступенем суворості:

**найбільш м'який запобіжний захід – особисте зобов'язання;**

**найбільш суворий – тримання під вартою.**

### Хто застосовує запобіжний захід

Під час досудового розслідування запобіжний захід застосовує **слідчий суддя**:

- за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором;
- або за клопотанням прокурора.

Під час судового провадження запобіжний захід застосовує **суд за клопотанням прокурора**.

Отже, слідчий або прокурор самостійно не можуть обрати підозрюваному запобіжний захід.

### Мета застосування запобіжних заходів

Відповідно до **ст. 177 КПК України**, метою застосування запобіжного заходу є:

- забезпечення виконання підозрюваним або обвинуваченим покладених на нього **процесуальних обов'язків**;
- запобігання спробам вчинити дії, які утворюють передбачені цією статтею **процесуальні ризики**.

Отже, запобіжний захід не є покаранням за вчинене кримінальне правопорушення. Він має **превентивний і забезпечувальний характер**.

**Загальна підстава застосування**

Підставою для застосування запобіжного заходу є одночасна наявність:

- **обґрунтованої підозри** у вчиненні особою кримінального правопорушення;
- хоча б **одного ризику**, передбаченого ст. 177 КПК України.

Самої тяжкості обвинувачення або самого факту повідомлення про підозру **недостатньо** для обрання запобіжного заходу.

Прокурор повинен довести реальне існування відповідного ризику, а не лише послатися на його теоретичну можливість.

**Ризик переховування**

Перший ризик – можливість того, що підозрюваний або обвинувачений може:

**переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду**.

Для його оцінки можуть мати значення, зокрема:

- поведінка особи після вчинення кримінального правопорушення;
- наявність постійного місця проживання;
- міцність соціальних зв'язків;
- можливість виїзду за кордон;
- попередні спроби ухилитися від слідства чи суду.

Сам по собі суворий можливий строк покарання не повинен автоматично означати наявність ризику переховування.

**Ризик знищення або спотворення доказів**

Другий ризик полягає у можливості:

- знищити;
- сховати;
- спотворити

будь-яку річ чи документ, що має **істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення**.

Для цього повинні існувати фактичні обставини, які свідчать, що особа має реальну можливість впливати на відповідні речі або документи.

**Ризик незаконного впливу на учасників провадження**

Третій ризик – можливість незаконного впливу на:

- потерпілого;

- свідка;
- іншого підозрюваного;
- обвинуваченого;
- експерта;
- спеціаліста

у цьому самому кримінальному провадженні.

Вплив може полягати у:

- погрозах;
- підкупі;
- переконуванні змінити показання;
- примушуванні до відмови від показань;
- інших незаконних способах впливу.

**Ризик іншого перешкоджання кримінальному провадженню**

Четвертий ризик охоплює можливість особи **перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином**.

Це є узагальнюючою підставою і може охоплювати, наприклад, спроби:

- створити штучні докази;
- координувати протиправну поведінку інших осіб;
- перешкоджати проведенню процесуальних дій;
- зловживати процесуальними можливостями з метою фактичного блокування провадження.

Проте цей ризик також повинен бути **конкретно обґрунтований**.

**Ризик вчинення нового або продовження кримінального правопорушення**

П’ятий ризик полягає у можливості:

- вчинити **інше кримінальне правопорушення**;
- продовжити кримінальне правопорушення, у якому особа підозрюється або обвинувачується.

При оцінці цього ризику можуть враховуватися:

- попередня кримінальна поведінка;
- характер і спосіб вчинення діяння;
- систематичність поведінки;
- доступ до засобів, за допомогою яких може бути продовжено правопорушення;
- інші конкретні обставини.

**Ризики мають бути реальними**

Запобіжний захід не може обиратися лише тому, що певний ризик **теоретично можливий**.

Сторона обвинувачення повинна довести обставини, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний або обвинувачений **може реально вчинити хоча б одну з дій, передбачених ст. 177 КПК**.

Саме тому при обранні запобіжного заходу оцінюються не абстрактні припущення, а конкретна поведінка та обставини щодо конкретної особи.

**Принцип найменш суворого достатнього заходу**

Слідчий суддя або суд повинен відмовити у застосуванні запобіжного заходу, якщо не доведено, що застосування відповідного заходу є необхідним.

Якщо ризики можна нейтралізувати **більш м'яким запобіжним заходом**, застосування суворішого заходу є необґрунтованим.

КПК прямо встановлює, що слідчий суддя або суд відмовляє у застосуванні запропонованого заходу, якщо сторона обвинувачення не доведе, що **жоден із більш м'яких запобіжних заходів не здатний запобігти доведеним ризикам**.

Отже, діє принцип:

**достатній захід → мінімально необхідний ступінь обмеження прав.**

**Особисте зобов'язання**

Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного або обвинуваченого обов'язку виконувати визначені слідчим суддею або судом вимоги, передбачені **ст. 194 КПК України**.

Це **найбільш м'який** запобіжний захід.

У разі невиконання покладених обов'язків:

- може бути застосовано більш суворий запобіжний захід;
- може бути накладено грошове стягнення.

**Особиста порука**

Особиста порука полягає у тому, що особи, яких слідчий суддя або суд вважає такими, що **заслуговують на довіру**, письмово поручаються:

- за виконання підозрюваним або обвинуваченим покладених на нього обов'язків;
- за необхідності доставити його до органу досудового розслідування або суду на першу вимогу.

Кількість поручителів визначає слідчий суддя або суд.

У виняткових випадках може бути достатньо **одного поручителя**, якщо він заслуговує на особливу довіру.

**Застава**

Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок з метою забезпечення виконання підозрюваним або обвинуваченим покладених на нього обов'язків.

У разі невиконання відповідних обов'язків застава може бути **звернена в дохід держави**.

Заставу може внести:

- сам підозрюваний або обвинувачений;

- інша фізична чи юридична особа – **заставодавець**.

Якщо особа не перебуває під вартою, кошти за загальним правилом повинні бути внесені **не пізніше п'яти днів із дня обрання застави**, хоча внесення можливе й пізніше, якщо до цього моменту запобіжний захід не змінено.

**Домашній арешт**

Домашній арешт полягає у **забороні залишати житло цілодобово або у певний період доби**.

Він може бути застосований лише до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні **злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі**.

Контроль здійснює Національна поліція; можливе застосування **електронних засобів контролю**.

Строк дії ухвали слідчого судді про домашній арешт – **не більше двох місяців**, а сукупний строк під час досудового розслідування – **не більше шести місяців**.

**Тримання під вартою**

Тримання під вартою є **винятковим і найбільш суворим запобіжним заходом**.

За загальним правилом воно застосовується лише тоді, коли прокурор доведе, що **жоден із більш м'яких запобіжних заходів не здатний запобігти встановленим ризикам**.

Отже, логіка застосування така:

**наявність ризику ≠ автоматичне тримання під вартою.**

Потрібно додатково довести **неефективність менш суворих заходів**.

КПК водночас передбачає спеціальні випадки та винятки щодо застосування тримання під вартою, які розглядаються окремо при характеристиці порядку його обрання.

**Спеціальні правила в умовах воєнного стану**

КПК містить спеціальні правила щодо запобіжних заходів у період дії воєнного стану, зокрема щодо осіб, підозрюваних або обвинувачених у певних кримінальних правопорушеннях проти основ національної безпеки та інших визначених законом злочинах.

**Частина 6 ст. 176 КПК залишається чинною.** Під час воєнного стану щодо осіб, підозрюваних або обвинувачених у злочинах за ст. **109–114-2, 258–258-6, 260, 261, 437–442-1 КК України**, за наявності ризиків ст. 177 застосовується тримання під вартою.

Водночас Конституційний Суд ще у 2024 році роз'яснив цю норму так, що вона **не позбавляє суд можливості застосувати більш м'який захід**, попри її буквальне формулювання.

А ось **ч. 8 ст. 176 КПК**, яка встановлювала виключне тримання під вартою для військовослужбовців за ст. 402–405, 407, 408, 429 КК, Конституційний Суд визнав неконституційною **24 червня 2026 року**. Вона втратила чинність через три місяці – **24 вересня 2026 року**. Тому станом на 2 листопада 2026 року подавати її як чинне спеціальне правило вже не можна.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- запобіжні заходи є **видом заходів забезпечення кримінального провадження**;
- їх п'ять: **особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою**;
- затримання – **тимчасовий запобіжний захід**;
- мета – не покарання, а забезпечення процесуальних обов'язків і нейтралізація ризиків;
- для застосування потрібні **обґрунтована підозра + хоча б один ризик за ст. 177 КПК**;
- ризик має бути **конкретним і реальним**, а не абстрактним;
- існує **5 основних ризиків** за ст. 177 КПК;
- найбільш м'який захід – **особисте зобов'язання**;
- найбільш суворий – **тримання під вартою**;
- суворіший захід застосовується лише тоді, коли більш м'який **не здатний нейтралізувати доведений ризик**;
- домашній арешт можливий лише щодо особи, підозрюваної або обвинуваченої у **злочині, за який передбачено позбавлення волі**;
- тримання під вартою є **винятковим**, а не звичайним запобіжним заходом;
- у період воєнного стану потрібно враховувати **спеціальні правила ст. 176 КПК**.

**Короткий підсумок**

Система запобіжних заходів включає **особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт і тримання під вартою**, а затримання є тимчасовим запобіжним заходом. Їх мета – забезпечити виконання підозрюваним або обвинуваченим процесуальних обов'язків і запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України.

Для застосування запобіжного заходу необхідні **обґрунтована підозра та хоча б один реальний процесуальний ризик**. При виборі конкретного заходу діє принцип найменшого необхідного втручання: суворіший захід застосовується лише тоді, коли більш м'який не може запобігти доведеним ризикам.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**5 запобіжних заходів:**

**зобов'язання → порука → застава → домашній арешт → тримання під вартою.**

**Підстава:**

**обґрунтована підозра + ризик ст. 177 КПК.**

**5 ризиків:**

**переховування → знищення доказів → незаконний вплив → інше перешкоджання → нове/продовжене кримінальне правопорушення.**

**Принцип вибору:**

**найм'якіший захід, достатній для нейтралізації доведеного ризику.**

# Порядок обрання, зміни, продовження і припинення запобіжних заходів: обставини ст. 178 КПК; строк дії ухвали; застава та її межі; винятковість тримання під вартою; затримання без ухвали суду та затримання з метою приводу

### Обрання запобіжного заходу

Під час досудового розслідування запобіжний захід застосовується **слідчим суддею** за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або прокурора, а під час судового провадження – **судом за клопотанням прокурора**.

Під час розгляду клопотання відповідно до **ст. 194 КПК України** необхідно встановити три обставини:

- наявність **обґрунтованої підозри** у вчиненні кримінального правопорушення;
- наявність хоча б одного **ризику за ст. 177 КПК**;
- **недостатність більш м'яких запобіжних заходів** для запобігання цьому ризику.

Якщо прокурор довів обґрунтовану підозру і ризик, але не довів недостатності більш м'якого заходу, слідчий суддя або суд має право застосувати **більш м'який запобіжний захід**, ніж той, про який просила сторона обвинувачення.

### Обставини, що враховуються за ст. 178 КПК України

Крім ризиків, передбачених ст. 177 КПК, слідчий суддя або суд оцінює **в сукупності**:

- вагомість доказів щодо вчинення кримінального правопорушення;
- тяжкість покарання, яке загрожує особі;
- вік і стан здоров'я;
- міцність соціальних зв'язків, зокрема наявність родини та утриманців;
- наявність постійного місця роботи або навчання;
- репутацію;
- майновий стан;
- наявність судимостей;
- дотримання умов раніше застосованих запобіжних заходів;
- наявність повідомлення про підозру в іншому кримінальному правопорушенні;
- розмір майнової шкоди або доходу, в отриманні якого підозрюється чи обвинувачується особа, та вагомість доказів цих обставин;
- ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема **ризик летальності у зв'язку з доступом до зброї**.

Жодна з цих обставин сама по собі не визначає вид запобіжного заходу – вони оцінюються **сукупно разом із ризиками ст. 177 КПК**.

**Строк розгляду клопотання**

Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається **невідкладно, але не пізніше 72 годин**:

- з моменту фактичного затримання особи;
- з моменту надходження клопотання до суду, якщо особа перебуває на свободі;
- з моменту подання відповідного клопотання підозрюваним, обвинуваченим або його захисником.

**Строк дії запобіжних заходів**

Строк залежить від виду заходу.

Для **домашнього арешту** строк дії ухвали під час досудового розслідування не може перевищувати **2 місяців**. Він може продовжуватися, але сукупний строк домашнього арешту під час досудового розслідування не може перевищувати **6 місяців**.

Для **тримання під вартою** строк однієї ухвали або ухвали про продовження не може перевищувати **60 днів**. Сукупний строк під час досудового розслідування становить не більше:

- **6 місяців** – щодо нетяжкого злочину;
- **12 місяців** – щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Якщо тримання під вартою обрано **за відсутності підозрюваного/обвинуваченого** у порядку ч. 6 ст. 193 КПК, строк дії такої ухвали **не зазначається**.

Обов'язки, передбачені **ч. 5 ст. 194 КПК**, також покладаються на визначений строк; після його закінчення вони **припиняються автоматично**, якщо не були продовжені у встановленому порядку.

**Зміна запобіжного заходу**

Змінити запобіжний захід може слідчий суддя або суд.

З клопотанням можуть звернутися:

- **прокурор**;
- слідчий за погодженням із прокурором;
- **підозрюваний або обвинувачений**;
- його захисник.

Зміна може стосуватися:

- самого виду запобіжного заходу;
- покладених додаткових обов'язків;
- скасування окремих обов'язків;
- способу їх виконання.

Отже, поняття «зміна запобіжного заходу» охоплює не лише перехід, наприклад, від тримання під вартою до домашнього арешту, а й **зміну змісту процесуальних обмежень**.

**Продовження запобіжного заходу**

Продовження строкових запобіжних заходів допускається лише за новим судовим рішенням і потребує обґрунтування того, що:

- раніше встановлені ризики **не зменшилися або з'явилися нові**;
- обставини виправдовують подальше застосування заходу;
- більш м'які заходи не здатні належним чином нейтралізувати відповідні ризики.

Продовження запобіжного заходу не може бути **автоматичним наслідком** того, що досудове розслідування ще триває.

**Припинення дії запобіжного заходу**

Відповідно до **ст. 203 КПК України**, ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє дію:

- після закінчення строку її дії;
- після ухвалення **виправдувального вироку**;
- у разі **закриття кримінального провадження**;
- після постановлення ухвали про скасування запобіжного заходу у передбаченому КПК порядку.

Тому після закінчення встановленого строку окремого додаткового рішення про припинення дії ухвали **не потрібно**.

**Застава: визначення її розміру**

Розмір застави визначається з урахуванням:

- обставин кримінального правопорушення;
- майнового та сімейного стану підозрюваного чи обвинуваченого;
- інших даних про його особу;
- ризиків, передбачених ст. 177 КПК.

Застава повинна достатньою мірою гарантувати виконання обов'язків, але **не бути завідомо непомірною для особи**.

За **ст. 182 КПК України** загальні межі застави становлять:

- щодо **нетяжкого злочину** – від **1 до 20 прожиткових мінімумів для працездатних осіб**;
- щодо **тяжкого злочину** – від **20 до 80 прожиткових мінімумів**;
- щодо **особливо тяжкого злочину** – від **80 до 300 прожиткових мінімумів**.

У **виключних випадках** щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо застава у звичайних межах не здатна забезпечити виконання особою обов'язків, суд може визначити її в розмірі **понад 80 або понад 300 прожиткових мінімумів відповідно**. Конституційність такого правила підтверджена Конституційним Судом України у 2026 році.

**Внесення та наслідки порушення застави**

Підозрюваний або обвинувачений, який не тримається під вартою, повинен внести заставу або забезпечити її внесення заставодавцем **не пізніше 5 днів** з дня обрання цього запобіжного заходу.

Застава може бути внесена і пізніше, якщо на той момент запобіжний захід ще не було змінено.

Якщо особа без поважної причини не з'являється за викликом або порушує інші покладені на неї обов'язки, застава може бути **звернена в дохід держави**. Якщо вона не була звернена в дохід держави, після припинення запобіжного заходу вона повертається.

**Винятковість тримання під вартою**

За **ст. 183 КПК України** тримання під вартою є **винятковим запобіжним заходом**.

За загальним правилом воно може застосовуватися лише тоді, коли прокурор доведе, що:

**жоден із більш м'яких запобіжних заходів не здатний запобігти ризикам ст. 177 КПК.**

Отже:

**тяжкість злочину + наявність ризику ≠ автоматичне тримання під вартою.**

Необхідно додатково встановити **неефективність більш м'яких заходів**.

Водночас КПК передбачає спеціальні винятки, зокрема правила в умовах воєнного стану щодо визначених категорій кримінальних правопорушень.

**Застава при триманні під вартою**

За загальним правилом, обираючи тримання під вартою, слідчий суддя або суд одночасно визначає **розмір застави**, достатньої для забезпечення виконання особою обов'язків.

Однак **ч. 4 ст. 183 КПК України** передбачає випадки, коли суд має право не визначати заставу, зокрема у провадженнях щодо:

- злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;
- злочину, що спричинив загибель людини;
- особи, яка раніше порушила умови застави;
- злочинів, передбачених ст. 255–255-3 КК України;
- окремих особливо тяжких злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Окремі спеціальні правила діють також щодо осіб, які перебувають у міжнародному розшуку, на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора, а також щодо певних злочинів під час воєнного стану.

**Затримання без ухвали слідчого судді або суду**

За **ст. 208 КПК України** уповноважена службова особа може без ухвали затримати особу, підозрювану у злочині, за який передбачено позбавлення волі, лише у визначених законом випадках:

- особу **застали під час вчинення злочину або замаху** на нього;
- безпосередньо після злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують, що саме ця особа **щойно вчинила злочин**;

- є обґрунтовані підстави вважати можливою втечу особи, підозрюваної у **тяжкому або особливо тяжкому корупційному злочині**, віднесеному до підслідності НАБУ;
- є обґрунтовані підстави вважати можливою втечу особи, підозрюваної у злочині, передбаченому **ст. 255, 255-1 або 255-2 КК України**.

Отже, затримання за ст. 208 КПК не може ґрунтуватися лише на загальній підозрі: повинна існувати **одна із прямо передбачених законом підстав**.

**Строк затримання без ухвали**

Строк такого затримання не може перевищувати **72 годин** із моменту фактичного затримання.

Не пізніше **60 годин** затримана особа повинна бути:

- звільнена;
- або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу.

Тобто:

**60 годин – доставити до суду або звільнити;**

**72 години – абсолютна гранична межа без судового рішення про подальше тримання.**

**Затримання з метою приводу**

Затримання з метою приводу необхідно відрізняти від звичайного приводу за ст. 140 КПК та від затримання без ухвали за ст. 208 КПК.

За **ст. 188 КПК України** прокурор або слідчий за погодженням із прокурором може просити дозволу на затримання **підозрюваного або обвинуваченого з метою його приводу для участі у розгляді клопотання про тримання під вартою**.

Клопотання може бути подане:

- одночасно з клопотанням про тримання під вартою або про зміну іншого заходу на тримання під вартою;
- після подання такого клопотання, але до прибуття особи за судовим викликом;
- після її неприбуття за викликом без відомостей про поважні причини.

**Умови дозволу на затримання з метою приводу**

Слідчий суддя або суд надає дозвіл, якщо прокурор доведе:

- наявність підстав для застосування **тримання під вартою**;
- а також достатні підстави вважати, що особа:
    - **переховується** від органів досудового розслідування чи суду; або
    - дізнавшись про звернення щодо тримання під вартою, до початку розгляду може вчинити дії, які становлять ризики за **ст. 177 КПК**.

**Строк дії ухвали про затримання з метою приводу**

Ухвала втрачає законну силу:

- після приводу особи до суду;

- після закінчення зазначеного в ній строку;
- якщо строк не зазначено – після **6 місяців** із дня її постановлення;
- у разі добровільного з'явлення особи;
- у разі відкликання ухвали прокурором.

Після фактичного затримання на підставі такої ухвали особа повинна бути **не пізніше 36 годин**:

- звільнена;
- або доставлена до слідчого судді чи суду, який постановив ухвалу.

**Затримання за ст. 208 і затримання з метою приводу – відмінності**

**Затримання за ст. 208 КПК:**

- здійснюється **без попередньої ухвали суду**;
- застосовується за прямо визначених законом невідкладних підстав;
- граничний строк – **72 години**;
- до суду – не пізніше **60 годин**.

**Затримання з метою приводу за ст. 188–191 КПК:**

- здійснюється **на підставі попередньої ухвали слідчого судді або суду**;
- мета – доставити підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду питання про **тримання під вартою**;
- після затримання особу необхідно доставити до суду або звільнити **не пізніше 36 годин**.

**Типові пастки ЄДКІ**

Слід пам'ятати:

- при обранні заходу оцінюються не лише ризики ст. 177, а й **усі обставини ст. 178 КПК у сукупності**;
- для застосування заходу необхідні **обґрунтована підозра + ризик + недостатність більш м'якого заходу**;
- якщо третю умову не доведено, суд може застосувати **м'якший захід**;
- одна ухвала про тримання під вартою – **до 60 днів**;
- сукупний строк тримання під вартою під час досудового розслідування – **6 або 12 місяців залежно від тяжкості злочину**;
- домашній арешт – **до 2 місяців**, сукупно під час досудового розслідування – **до 6 місяців**;
- застава: **1–20 / 20–80 / 80–300 ПМ** залежно від тяжкості злочину;
- у виключних випадках за тяжкий або особливо тяжкий злочин застава може **перевищувати верхню загальну межу**;
- тримання під вартою – **винятковий** запобіжний захід;
- затримання за ст. 208 КПК здійснюється **без ухвали**, але лише за прямо встановлених підстав;
- при затриманні без ухвали: **60 годин до суду, 72 години – абсолютна межа**;

- затримання з метою приводу потребує **попередньої ухвали** і пов'язане саме з розглядом питання про тримання під вартою;
- після такого затримання строк для доставлення до суду – **36 годин**;
- звичайний **привід за ст. 140 КПК** і **затримання з метою приводу за ст. 188 КПК** – різні процесуальні заходи.

**Короткий підсумок**

При обранні запобіжного заходу суд встановлює **обґрунтовану підозру, ризики за ст. 177 та неможливість нейтралізувати їх більш м'яким заходом**, а також оцінює комплекс обставин, передбачених ст. 178 КПК. Запобіжний захід може бути змінений, продовжений або припинений лише у передбаченому законом порядку; після закінчення строку ухвали її дія припиняється.

Тримання під вартою є **винятковим заходом**. Застава визначається з урахуванням тяжкості злочину, майнового стану та ризиків у межах **1–20, 20–80 або 80–300 прожиткових мінімумів**, із можливістю перевищення верхньої межі у виключних випадках. Затримання без ухвали суду за ст. 208 КПК необхідно відмежовувати від затримання з метою приводу за ст. 188–191 КПК: перше є невідкладним і допускається лише за спеціальними підставами, друге здійснюється за ухвалою для забезпечення розгляду клопотання про тримання під вартою.

**<u>Формула для запам'ятовування</u>**

**Обрання:**

**підозра + ризик + м'якший захід недостатній.**

**Ст. 178:**

**докази + покарання + особа + соціальні зв'язки + поведінка + майнові обставини.**

**Застава:**

**нетяжкий 1–20 → тяжкий 20–80 → особливо тяжкий 80–300 ПМ.**

**Тримання під вартою:**

**винятковий захід → ухвала до 60 днів → сукупно 6 / 12 місяців.**

**Затримання без ухвали:**

**ст. 208 → 60 годин до суду → максимум 72 години.**

**Затримання з метою приводу:**

**ухвала → розгляд тримання під вартою → до 36 годин для доставлення до суду.**